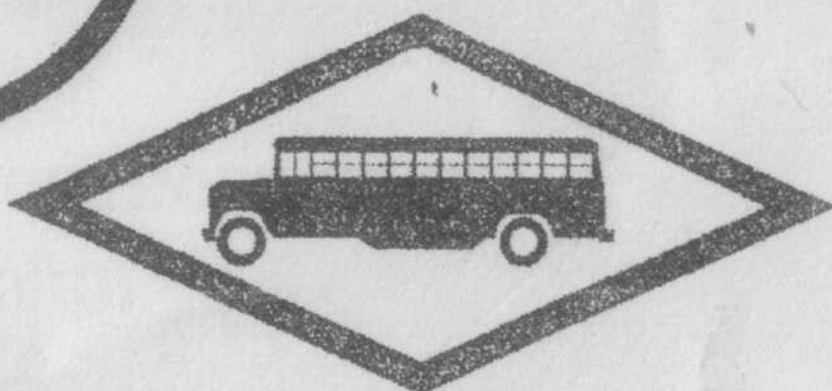
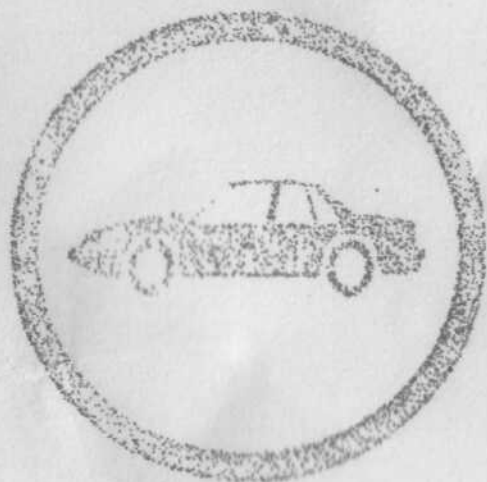
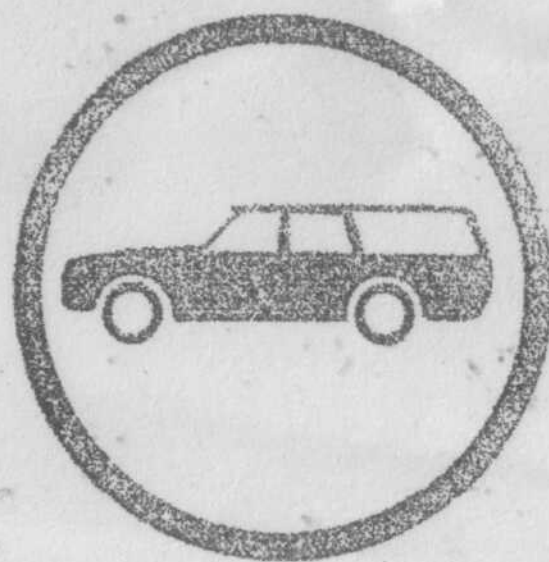
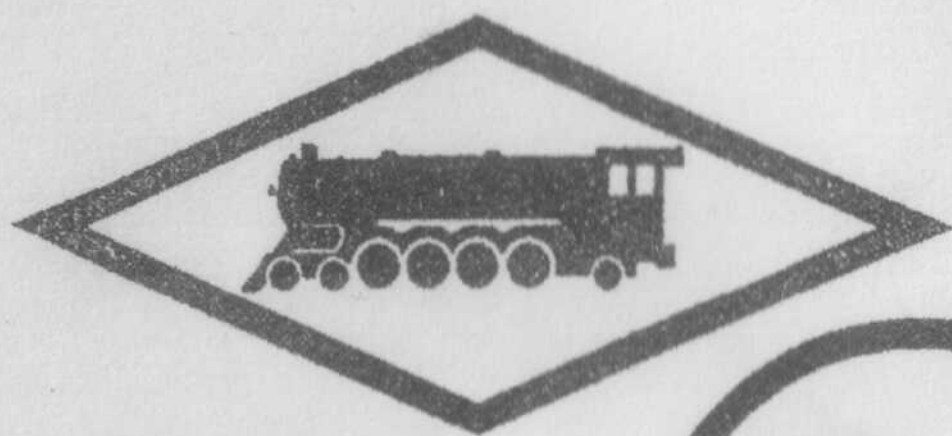
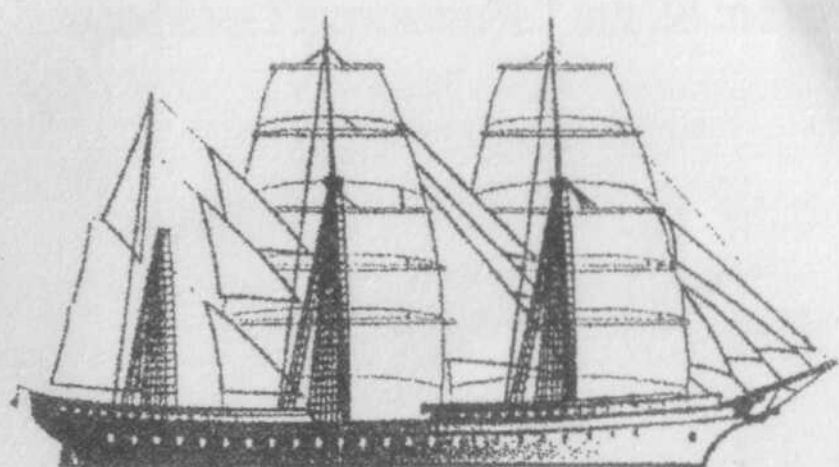
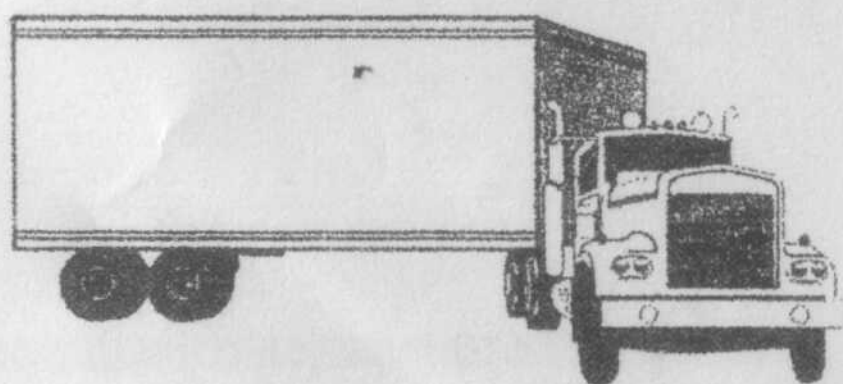
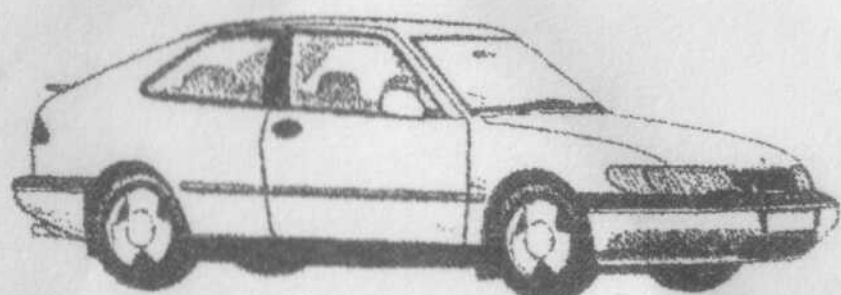

Северин Л.І., Довбиш В.А., Северин С.Л.

Основи транспортного права України

РЕЦЕНЗЕНТИ

В.І.Савуляк, кандидат технічних наук, професор
І.В.Скірський, кандидат юридичних наук, доцент
Д.Г.Савчук, кандидат юридичних наук

Рекомендовано до видання Ученою радою Вінницького державного
 технічного університету Міністерства освіти і науки України

Северин Л.І., Довбиш В.А., Северин С.Л.

С 28 **Основи транспортного права України.** Навчальний посібник. -
 Вінниця: ВДТУ, 2002. - 95с.

Посібник написаний у відповідності з програмою викладання
 транспортного права для вищих навчальних закладів. В ньому
 розглядаються: поняття, принципи, предмет, джерела транспортного
 права України, правова організація управління транспортом, правове
 регулювання внутрішніх та міжнародних транспортних сполучень,
 правове забезпечення перевезення небезпечних вантажів.

Посібник розрахований на працівників транспорту, студентів,
 слухачів та викладачів закладів освіти, а також широкого кола
 громадян, які користуються послугами транспортної системи
 України.

Нормативні документи наведені за станом на 1 січня 2002р.

УДК 347.463

© Л.І.Северин, В.А.Довбиш, С.Л.Северин, 2002

Зміст

Вступ.....	5
Тема 1. Поняття, принципи та предмет правових основ транспортної діяльності	6
1.1.Основні закономірності виникнення права.....	6
1.2.Поняття права та його ознаки.....	7
1.3.Норми, система та принципи права.....	8
1.4.Інститути та галузі права.....	10
1.5.Транспортне право – галузь правової системи України.....	12
Тема 2. Джерела транспортного права України.....	15
2.1.Поняття джерел права.....	15
2.2.Види джерел права.....	15
2.3.Дія нормативних актів.....	16
2.4.Систематизація нормативних актів.....	17
2.5.Законодавство про транспортну діяльність в Україні.....	18
Тема 3. Державне управління в галузі транспорту.....	20
3.1.Завдання та функції державного регулювання діяльності транспорту.....	20
3.2.Органи державного регулювання в галузі транспорту.....	20
3.3.Правове регулювання відносин підприємств транспорту з органами влади.....	22
3.4.Стандартизація і сертифікація на транспорті.....	23
3.5.Інноваційна політика і науково-технічна діяльність.....	26
3.6.Інвестиційна політика.....	27
Тема 4. Основи господарської діяльності підприємств транспорту.....	29
4.1.Загальні умови створення підприємства.....	29
4.2.Державна реєстрація підприємства.....	29
4.3.Принципи підприємницької діяльності.....	30
4.4.Ліцензування видів діяльності.....	30
4.5.Тарифи та платежі на транспорті.....	32
4.6.Майно підприємства.....	33
Тема 5. Управління підприємством і самоврядування трудового колективу.....	35
5.1.Загальні принципи управління підприємством.....	35
5.2.Структура управління підприємством.....	36
5.3.Трудовий колектив та його самоврядування.....	37
5.4.Колективний договір.....	39
5.5.Трудовий договір.....	40
5.6.Правове регулювання трудових відносин на підприємстві.....	43
5.7.Вирішення трудових спорів.....	46
5.8.Соціальна діяльність підприємства.....	47
Тема 6. Правове регулювання перевезень транспортом.....	49
6.1.Види перевезень.....	49

6.2. Транспортні договори, їх види та характеристика.....	49
6.3. Виконання договорів перевезення вантажів.....	51
6.4. Відповідальність сторін за договором.....	53
6.5. Договір перевезення пасажирів та багажу.....	56
6.6. Акти, претензії та позови.....	57
Тема 7. Правове регулювання міжнародних перевезень транспортом.....	60
7.1. Загальна характеристика міжнародних перевезень.....	60
7.2. Правове регулювання організації міжнародних перевезень в Україні та інших державах.....	61
7.3. Міжнародні договори.....	62
7.4. Національне законодавство.....	63
7.5. Змішані перевезення.....	64
7.6. Міжнародні договори, що регулюють питання, пов'язані з особливостями сучасних міжнародних перевезень.....	65
Тема 8. Права, обов'язки та відповідальність на транспорті.....	68
8.1. Обов'язки та права підприємств транспорту.....	68
8.2. Права та обов'язки споживачів транспортних послуг.....	69
8.3. Безпека на транспорті.....	70
8.4. Організація роботи транспорту в умовах надзвичайних ситуацій.....	71
8.5. Правоохоронні органи на транспорті.....	73
8.6. Юридична відповідальність в галузі транспорту.....	74
Тема 9. Державний контроль на транспорті.....	77
9.1. Завдання та система контролю на транспорті.....	77
9.2. Порядок здійснення контролю територіальними органами виконавчої влади.....	77
9.3. Контроль за перевезенням пасажирів автомобільним транспортом.....	78
Тема 10. Єдина транспортна система України.....	81
10.1. Характеристика транспортної системи України.....	81
10.2. Залізничний транспорт і його склад.....	81
10.3. Автомобільний транспорт.....	82
10.4. Річковий транспорт.....	83
10.5. Морський транспорт.....	84
10.6. Авіаційний транспорт.....	85
10.7. Міський електротранспорт і його склад.....	86
10.8. Відомчий транспорт.....	86
10.9. Трубопровідний транспорт.....	86
10.10. Взаємодія підприємств різних видів транспорту.....	87
Післямова.....	91
Список використаної літератури.....	93
Список рекомендованої літератури.....	94

Вступ

В будь-якому суспільстві в процесі виробництва матеріальних благ люди вступають в певні суспільні відносини один з одним. Беруть участь у цих відносинах і колективні утворення: об'єднання, підприємства та інші організації. Для того щоб суспільні відносини здійснювалися нормально, їх необхідно врегулювати, тобто встановити порядок, погодженість поведінки людей та організацій. Це досягається шляхом *правових норм* – правил поведінки, встановлених державою, що вміщують державно-владні приписи загального характеру, які регулюють суспільні відносини і охороняються від порушень силою державного примусу.

Правовідносини, в які вступають транспортні підприємства, носять самий різнобічний характер. Так, транспортні підприємства і організації створюють виробничу базу (ангари, депо, гаражі, ремонтні споруди тощо), закупають транспортні засоби, паливно-мастильні матеріали, запасні частини та ін. Для цього вони вступають в різні правовідносини з будівельними, постачально-збутовими організаціями, промисловими та іншими підприємствами будівництва, постачання тощо. В колективі транспортного підприємства вишикають трудові правовідносини між працівниками (водіями, диспетчерами, працівниками ремонтної та технічної служб, керівниками відділів та підприємства).

Із загальної маси таких відносин виділяється особлива їх група. Це правовідносини, пов'язані з виконанням транспортними підприємствами транспортних функцій. Ними є відносини з організації транспортного процесу (планування перевезень, погодження умов надання транспорту і пред'явлення вантажу до перевезення та ін.) та безпосереднього здійснення транспортного процесу (перевезення вантажів, пасажирів, багажу і пошти, виконання пов'язаних з перевезенням транспортно-експедиційних та інших операцій).

Предметом регулювання транспортного права як складової частини державного права є транспортні відносини. Навчальна дисципліна "Основи транспортного права" включає вивчення різних транспортних відносин, проте не обмежується цим.

Поряд з транспортними відносинами предметом транспортного права як навчальної дисципліни є також питання про поняття, систему і принципи державного транспортного права, його джерела. Без їх вивчення неможливий розгляд питань, які торкаються безпосереднього здійснення транспортними підприємствами своєї діяльності з перевезень. Окрім цього повинні бути вивчені питання управління транспортом, правового положення транспортних підприємств, правового регулювання транспортних сполучень, прокату та відшкодування збитків, спричинених рухомим складом транспорту при його експлуатації.

В навчальному посібнику викладаються також питання пред'явлення та розгляду претензій і позовів, пов'язаних з транспортними та іншими правовідносинами.

Тема 1. Поняття, принципи та предмет правових основ транспортної діяльності

1.1. Основні закономірності виникнення права

На зорі свого існування, в епоху первісного суспільства, впродовж тривалого часу люди жили, не знаючи права. Та вже тоді вони прагнули до колективних форм життя. Люди разом виробляли примітивну зброю, разом полювали, разом добували їжу, виготовляли одяг із шкур тварин. Жили люди в цей період розвитку суспільства, об'єднуючись у невеликі групи – *первісне стадо чи орду*.

Поступово люди навчилися виробляти досконаліші знаряддя праці, будувати житло, добувати й готувати різноманітну їжу, одомашнювати диких тварин, обробляти землю та вирощувати необхідні для харчування рослини. Первісне стадо заступало досконаліше об'єднання людей – *первісна родова община (рід)*, тобто колектив людей, що походили від одного пращура і вели спільне господарство.

Поступовий перехід від колективного до парних шлюбів, заборона шлюбів усередині роду приводили до активного спілкування між окремими родами, внаслідок чого вони об'єднувалися у *фратерії та племена*. Такі об'єднання здійснювалися на основі мовної, економічної, територіальної та шлюбної спільності.

Колективна власність на засоби виробництва, соціальна єдність членів роду (племені) визначили й відповідні форми організації суспільної влади. В родовій общині управління здійснювали всі дорослі члени роду. Всі важливі питання вони вирішували спільно на зборах членів роду (племені). На таких зборах обирались старшини, вожді, керівники й ловчі. Ці обрані особи були першими серед рівних, їхня влада базувалася виключно на авторитеті. Їх поважали всі члени роду, схилилися перед їхньою мудрістю, хоробрістю, кмітливістю, спритністю тощо.

Суспільні відносини первісного суспільства регулювалися *нормами* (певними правилами поведінки) *первісної моралі, звичаями і традиціями, релігійними нормами та всілякими заборонами (табу)*. Гарантом їх дотримання здебільшого був не примус, а страх перед надприродними силами та богами. Для первісних людей звичай пов'язаний з міфічною побудовою світу. Додержання звичаїв означало повагу до пращурів, дух яких постійно спостерігає за життям на землі. Будь-яке порушення звичаїв могло призвести до негативної реакції духів на землі та накликати небезпеку для етнічної групи чи навіть окремої людини.

Отже, первісні люди виконували соціальні норми добровільно, без спеціального примусу.

Проте, незважаючи на позитивну організацію соціального життя в суспільстві, первісний лад не був ідеальним. Необхідними були подальший розвиток суспільного виробництва, пошук способів удосконалення виробництва, засобів праці. А це призвело до розшарування первісного су-

спільства, з'явилися класи з протилежними інтересами, що, в свою чергу, спричинило виникнення міжкласових конфліктів між родовою знаттю та іншими членами родів. Родова влада була вже неспроможна врегулювати ці конфлікти; виникла держава як політична організація публічної влади. Для забезпечення управління соціальними процесами в цей історичний період виникає *право*, через яке держава прагне впроваджувати в життя свою волю. Тобто, право, як і держава, виникли завдяки необхідності управляти соціальними процесами.

1.2. Поняття права та його ознаки

Кожне суспільство має регулювати відносини між людьми, здійснювати охорону і захист таких відносин. Таке регулювання і охорона суспільних відносин здійснюються за допомогою соціальних норм. У системі таких норм право посідає провідне місце. В юридичній літературі право розглядають як загальносоціальне явище і як волевиявлення держави (юридичне право).

Як загальносоціальне явище право характеризується певною свободою і обґрунтованістю поведінки людей, тобто відповідними можливостями суб'єктів суспільного життя, що об'єктивно зумовлені розвитком суспільства, мають бути загальними і рівними для всіх однойменних суб'єктів. З таких позицій право поділяють на:

- права людини;
- права об'єднань, груп, верств;
- права нації, народу;
- права людства.

Юридичне право – це свобода та обґрунтованість поведінки людей відповідно до чинних нормативно-правових актів та інших джерел права. *Юридичне право* поділяють на об'єктивне і суб'єктивне.

Юридичним об'єктивним правом називають систему всіх правових приписів, що встановлені, охороняються, захищаються державою, носять загальнообов'язковий характер, є критерієм правомірної чи неправомірної поведінки та існують незалежно від індивідуальної свідомості суб'єкта права.

Юридичне суб'єктивне право – певні можливості, міра свободи, що належать суб'єктові, який сам вирішує, користуватися ними чи ні.

До основних ознак права в його позитивному (нормативному) розумінні як виявлення держави слід віднести такі:

- право – це система правових норм;
- це правила поведінки загального характеру;
- ці правила носять загальнообов'язковий характер;
- вони тісно пов'язані між собою, діють у єдності, складаються в правові інститути, правові галузі та інші частини системи права;
- формально визначені й закріплені в нормативно-правових актах та інших джерелах права;

- встановлюються, санкціонуються, гарантуються й забезпечуються державою та її органами;
- у своїй сукупності регулюють соціальні відносини між людьми;
- правила поведінки повинні встановлюватися державою з урахуванням принципів правди, справедливості, гуманізму й милосердя.

Соціальна цінність і соціальне призначення права характеризуються такими його проявами:

- право визначається як міра свободи й недоторканності людини, окреслює межі свободи, скеровується на вилучення з соціального життя свавілля, безконтрольності та беззаконня;
- воно об'єднує в собі загальну волю учасників суспільних відносин, впливає на поведінку й діяльність людей через узгодження їх специфічних інтересів;
- цінність і призначення права полягає в тому, що воно є виразником соціальної справедливості, виступає критерієм правильного розподілу матеріальних благ, утвердженням рівності та правового статусу людини в суспільстві;
- право являє собою джерело оновлення суспільства, виступає в демократичному громадському суспільстві як чинник прогресивного соціального розвитку.

Отже, *право як соціальний регулятор суспільних відносин забезпечує регулювання найбільш важливих потреб та інтересів між людьми як у межах певної країни, так і на землі у взаємовідносинах усього світового співтовариства.*

1.3. Норми, система та принципи права

Право складається з численних правових норм, які встановлюють відповідні права і обов'язки, є основою для виникнення та розвитку відповідних правовідносин, їх практичного здійснення.

Соціальні норми – це загальні правила поведінки людей у суспільстві, що зумовлені об'єктивними закономірностями, є наслідком свідомої волевої діяльності певної частини чи всього суспільства і забезпечуються різноманітними засобами соціального впливу.

Залежно від способу їх утворення й забезпечення соціальні норми класифікують як: юридичні, моральні, корпоративні (громадських організацій, політичних партій, інших об'єднань громадян), звичаї чи традиції.

Залежно від сфери соціальних відносин, що регулюються нормами, їх поділяють на: економічні, політичні, сімейні, релігійні, етики та естетики, організаційні, соціально-технічні.

Юридичні (правові) норми – загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, що встановлені (санкціоновані) державою, охороняються, захищаються і гарантуються нею та містяться в нормативно-правових актах.

Моральні норми – правила поведінки, що базуються на моральних поглядах суспільства на добро і зло, справедливе й несправедливе, гуманне й негуманне та забезпечуються, насамперед, внутрішньою переконаністю і силою громадської думки.

Корпоративні норми – правила поведінки, що встановлюються й забезпечуються політичними партіями, громадськими організаціями та іншими об'єднаннями людей.

Звичай чи традиції – правила поведінки, що історично склались і увійшли (перетворились) у звичку людей.

Регулювання й охорону суспільних відносин право здійснює через відповідну систему. *Система права* – це внутрішня форма права, яка має об'єктивний характер своєї побудови, що відображається в єдності та узгодженості всіх її норм, диференційованих за правовими комплексами, галузями, підгалузями, інститутами й нормами права.

Первинним ланцюжком системи права є нормативно-правовий припис (норма права). Це загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки суб'єкта права, що криє в собі державно-владне веління нормативного характеру, встановлюється, санкціонується і забезпечується державою для регулювання суспільних відносин.

До основних ознак системи права слід віднести:

- поділ усієї сукупності норм права на взаємопов'язані правові комплекси, галузі, підгалузі, інститути права;
- єдність і узгодженість між собою норм права, що складають систему права;
- об'єктивний характер побудови системи права.

Отже, для будь-якої держави право функціонує як єдина, юридично цілісна, внутрішньо узгоджена система загальнообов'язкових правил поведінки.

Принципи права – це закріплені у праві вихідні нормативно-керівні положення, що характеризують його зміст, основи, зазначені в ньому закономірності суспільного життя.

У сучасній юридичній літературі визнають принципи: демократизму, законності, гуманізму, рівності всіх перед законом, взаємної відповідальності держави та особи тощо.

Принципи права як керівні юридичні вимоги відображають особливості та специфіку юридичного права, мають нормативний, регулятивний характер, визначають і направляють правомірну поведінку людей. У теорії права існують різні класифікації принципів права. Наприклад, їх поділяють на загальнолюдські, типологічні, конкретно-історичні, галузеві, міжгалузеві та принципи інститутів права.

Загальнолюдські принципи права характеризують як юридичні засади, ідеали чи основи, що зумовлені певним рівнем всесвітнього розвитку цивілізації, втілюють у собі найкращі, прогресивні здобутки правової історії людства, визнані міжнародними нормами права.

Типологічні принципи визначаються як керівні засади, ідеї, що властиві всім правовим системам певного історичного типу, відображають його соціальну сутність.

Конкретно-історичні принципи права визначають як основні засади, що відображають специфіку права певної держави у реальних соціальних умовах. До них відносять, наприклад, такі: принцип демократизму; принцип законності; принцип гуманізму; принцип рівності всіх перед законом; принцип взаємної відповідальності держави та особи.

Галузеві й міжгалузеві принципи характеризуються тим, що охоплюють лише одну чи кілька галузей права певної держави. До них, зокрема, відносять принцип гласності судочинства і принцип повної матеріальної відповідальності.

Принципи інститутів права – це основні ідеї, що лежать в основі певного інституту права: скажімо, принцип несприйняття подвійного громадянства чи принцип охорони й захисту всіх форм власності.

1.4. Інститути та галузі права

Норми права як первинні ланцюжки системи права можуть об'єднуватися в інститути і галузі права. Є різні означення *інституту права*. Його розглядають як:

- певну сукупність правових норм, що регулюють однорідні суспільні відносини, зв'язані між собою як самостійна відокремлена група;
- сукупність норм права, таких суттєвих і самостійних, що утворюють окремий інститут права в межах комплексної галузі права (наприклад, транспортного права);
- сукупність правових норм, що регулюють окремий вид чи рід суспільних відносин і становлять відокремлену частину галузі права.

До ознак інституту права належать: наявність сукупності нормативних приписів; юридична однорідність названих приписів; об'єднання правових норм стійкими закономірностями і зв'язками, які відбиваються в юридичних приписах і в цілому в юридичній конструкції.

Залежно від підстав розрізняють групи правових інститутів:

- за галузями права (державні, кримінальні, цивільні, сімейні, житлові тощо);
- за роллю, яку вони виконують (предметні й функціональні);
- залежно від відносин, що ними регулюються (матеріальні, процесуальні);
- залежно від закріплення загальних понять, принципів, завдань, функцій чи спеціальних угод або зобов'язань (загальні та спеціальні).

У теорії права розглядають загальні та предметні об'єднання інститутів права. Об'єднання в *загальні інститути* має місце тоді, коли кожний простий інститут як комплекс правових приписів визначає предмет, завдання, принципи, межі дії, функції галузі(підгалузі) права.

Предметне об'єднання – це об'єднання двох чи більше правових інститутів, що характеризують окремі збільшення різних інститутів за родовим критерієм у межах конкретного предмета правового регулювання.

Найбільш розвиненою формою об'єднання правових інститутів є *підгалузь права* – об'єднання інститутів права в межах конкретної галузі права, яке містить загальний і предметний інститути чи їхні асоціації.

Отже, інститут права, об'єднання інститутів права можна розглядати як самостійний елемент системи права та в межах галузі права.

Наступним структурним елементом системи права є *галузь права*, ознаками якої є:

- сукупність юридичних норм (приписів) і правових інститутів;
- регульована такою сукупністю певна сфера суспільних відносин;
- критерієм відмежування однієї галузі від іншої є предмет і метод правового регулювання;
- урахування принципів, завдань, мети правового регулювання.

Отже, *галузь права* – це сукупність правових норм (приписів) інститутів права, що регулюють певну сферу суспільних відносин у межах конкретного предмета і методу правового регулювання з урахуванням принципів і завдань такого регулювання.

Галузі права можна класифікувати за різними підставами. Залежно від предмета і методу правового регулювання розрізняють право: державне; адміністративне; фінансове; земельне; цивільне.

За місцем, що його галузі права посідають у правовій системі, вони діляться на основні та комплексні.

Основні галузі права – такі, що утворюють головний масив права у правовій системі держави. Серед них розрізняють профілюючі (традиційні); процесуальні; спеціальні та ін.

Профілюючі галузі утворюють юридичну основу, обов'язкову частину системи права (конституційне, адміністративне, цивільне, кримінальне право).

Процесуальні галузі – такі, що закріплюють порядок застосування матеріального права (цивільний, кримінальний, адміністративний та інші процеси).

До *спеціальних галузей* відносять ті, які на базі профілюючих розвивають основні галузі права і забезпечують спеціальний правовий режим для певного виду суспільних відносин (трудова, аграрна, екологічна, земельна, сімейна, фінансова право).

Комплексні галузі – це нашарування, надбудова над основними галузями, що зовні обособлюються значно менше, ніж основні галузі (страхове, банківське, морське, залізничне, гірниче, податкове, житлове, авторське, винахідницьке, виправно-трудова право).

Отже, внутрішня форма права характеризується відповідно сукупністю правових норм, що об'єднуються в інститути, підгалузі та галузі права.

1.5. Транспортне право – галузь правової системи України

В загальній системі державного права України виділяється особлива сукупність правових норм, що регулюють відносини, в які вступають транспортні підприємства в процесі організації та безпосереднього здійснення транспортної діяльності. Вони і складають транспортне право України.

Транспортне право є комплексною галуззю законодавства, являє систему норм, які регулюють не тільки цивільно-правові (обов'язково-правові, основані на договорах перевезень і позадоговірні) відносини, а й організаційно-правові, адміністративні, трудові, фінансові, земельні та інші правовідносини в процесі організації та безпосереднього здійснення транспортної діяльності.

Дана система має відповідну побудову і внутрішню форму організації, яку ще прийнято називати структурою цієї галузі. Структура – невід'ємна ознака всіх існуючих систем, яка являє собою певну сукупність елементів, що характеризуються єдністю взаємозв'язків між собою. До елементів транспортно-правової системи відносяться: правові норми та правові інститути.

Під *правовим інститутом* слід розуміти таку організацію транспортних правових норм, за якою вони складаються в певні групи, що регулюють якісно однорідні суспільні відносини.

На сьогоднішній час можна зазначити такі інститути транспортного права:

- інститут автомобільного транспортного права;
- інститут водного транспортного права;
- інститут залізничного транспортного права;
- інститут повітряного транспортного права;
- інститут трубопровідного транспортного права;

Слід зазначити, що процес формування інститутів транспортного права не завершений, знаходиться в певній динаміці і розвитку та характеризується відповідними кількісними і якісними показниками. Так, наприклад, є певна кількість правових норм, що регулюють відносини, пов'язані з діяльністю міського електротранспорту (до нього входить і метрополітен). При якісній побудові цих норм – взаємоузгодженні, єдності та стійкості взаємних зв'язків між усіма елементами – можна буде говорити ще про один із транспортних правових інститутів, а саме – про інститут міського транспортного права.

Таким чином, системою транспортного права виступає певна структура, елементами якої є транспортні правові норми та інститути, розташовані й згруповані у відповідній послідовності.

Отже, транспортне право регулює не якісь абстрактні категорії, а певні обставини, що виникають у реальному житті в реальній області, а саме – в сфері транспорту. Відповідно до цього транспортні правові норми повинні мати своє зовнішнє закріплення у відповідній системі нормативно-

правових актів – в системі транспортного законодавства, яка є засобом надання правовим нормам об'єктивності, визначеності, загальності.

Норми транспортного права містяться в різних юридичних актах. До них відносяться: закони, укази, постанови, рішення та інші акти.

Якщо систему транспортного законодавства розглядати різнобічно, то в ній чітко простежуються дві характерні риси, які визначають внутрішню побудову – структуру транспортного законодавства.

Одна з них зазначає вертикальну (ієрархічну) структуру транспортного законодавства, відповідно до якої можна визначити модель побудови транспортних нормативно-правових актів.

Керівною в цій структурі є Конституція – Основний Закон України, який має вищу юридичну силу і виступає як юридична база поточного законодавства.

Закони, що видаються в порядку поточного законодавства, регулюють різні сторони транспортних відносин. Вони видаються у вигляді законів про конкретні транспортні підгалузі, наприклад, Закон України “Про автомобільний транспорт” від 5 квітня 2001 р. № 2344 – III.

Норми транспортного права також містяться в *актах* Президента України, який згідно зі ст. 106 Конституції України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази та розпорядження, що є обов'язковими для виконання на території України.

Значна кількість транспортних правових норм міститься в *постановах* та *розпорядженнях* Кабінету Міністрів України, якими регулюються майже всі сторони транспортного життя. Характерною для транспорту формою нормативно-правових актів є затвердження статуту певного виду транспорту.

Нормативні *акти міністерств* містять норми, які регулюють суспільні відносини в конкретних, більш визначених галузях. Переважне місце відіграє Міністерство транспорту України, бо його безпосереднім призначенням є врегулювання транспортних суспільних відносин.

Наступною частиною структури транспортного законодавства є *відомчі нормативні акти*, які є найменш організованою частиною ієрархічної структури законодавства, що пов'язано як з великою кількістю їх, так і з іншими обставинами.

Крім вищенаведених нормативно-правових актів існує ще ціла низка, яку можна визначити таким чином:

- нормативні акти державних адміністрацій та представницьких органів місцевого самоврядування, які стосуються транспортних відносин;
- нормативні акти управлінь, відділів відповідних органів у галузі транспорту;
- нормативні акти керівників підприємств, організацій, установ транспорту тощо.

Визначаючи іншу рису системи транспортного законодавства – її горизонталь, можна вказати на те, що основною ідеєю на сучасному етапі є

забезпечення і якісне узгодження норм права, зазначених в нормативно-правових актах органів однієї “горизонталі”.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що *транспортне право* – це сукупність правових норм, зміст його визначається тими особливостями суспільних відносин, що ним регулюються. *Транспортне законодавство* – це система нормативно-правових актів, яка тісно пов’язана з його змістом.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте закономірності виникнення права.
2. Дайте визначення загальносоціального та юридичного права.
3. Розкажіть про соціальне призначення та соціальну цінність права.
4. Наведіть класифікацію норм права.
5. Дайте визначення системи права та назвіть її основні ознаки.
6. Наведіть класифікацію принципів права.
7. Дайте характеристику правових інститутів та їх груп.
8. Охарактеризуйте підгалузі та галузі права.
9. Обґрунтуйте, чому транспортне право є комплексною галуззю законодавства України?
10. Охарактеризуйте структуру транспортного законодавства.

Тема 2. Джерела транспортного права України

2.1. Поняття джерел права

Правові приписи, що містяться в правових нормах, втілюються в певну форму, доступну для сприйняття людьми. Ті форми, в яких правові норми знаходять об’єктивне вираження, і називаються *нормативними актами*.

Для характеристики нормативних актів застосовується спеціальний юридичний термін – *джерело права*. В цьому смислі під джерелом права розуміється конкретний нормативний акт, що встановлює правові норми.

Правова норма і нормативний акт – різні поняття. Правова норма встановлює правила поведінки, нормативний же акт – форма, в якій правило поведінки виражається. Одна і та ж правова норма може бути виражена в одному чи в декількох нормативних актах. Буває і навпаки: в одному нормативному акті виражено декілька правових норм. Так, Водний кодекс України – єдиний нормативний акт – вміщує велику кількість правових норм.

Якщо сукупність правових норм, взятих спільно, утворюють *право*, то сукупність нормативних актів складають *законодавство*. Таким чином, під терміном “законодавство” розуміється система нормативних актів, взятих як єдине ціле.

В загальній системі державного законодавства нормативні акти, що регулюють транспортні відносини, складають транспортне законодавство.

2.2. Види джерел права

До джерел права відносять: правовий звичай, судовий чи адміністративний прецедент, нормативний договір, нормативно-правові акти (закони та підзаконні нормативно-правові акти).

Правовий звичай – санкціоноване державою звичаєве правило поведінки загального характеру.

Правовий (судовий чи адміністративний) прецедент – рішення компетентного органу держави, якому надається формальна обов’язковість під час розв’язання всіх наступних аналогічних судових чи адміністративних справ.

Нормативний договір – об’єктивно формальні обов’язкові правила поведінки загального характеру, що встановлені за домовленістю і згодою двох чи більше суб’єктів і забезпечуються державою (наприклад, договір про утворення федерації, колективний договір та ін.).

Нормативно-правовий акт – рішення компетентних суб’єктів, що виноситься в установленому законом порядку, має загальний характер, зовнішній вигляд офіційного документа в письмовій формі, забезпечується державою та породжує юридичні наслідки.

Нормативно-правові акти поділяються на закони й підзаконні нормативно-правові акти.

Закони – нормативно-правові акти, що видаються законодавчими органами, мають вищу юридичну силу і регулюють найважливіші суспільні відносини в країні. Крім Конституції України – Основного Закону держави – є ще такі види законів: конституційні, органічні, звичайні.

Усі закони мають вищу юридичну силу, яка проявляється в тому, що:

- ніхто, крім органів законодавчої влади, не може приймати закони, змінювати чи скасовувати їх;
- усі інші нормативно-правові акти повинні видаватися відповідно до законів;
- у разі колізій між нормами закону і підзаконного нормативно-право-вого акта діють норми закону;
- тільки законодавчий орган може підтвердити чи не підтвердити прийняття закону в разі повернення його президентом через накладене вето.

Підзаконні нормативно-правові акти – результат нормотворчої діяльності компетентних органів держави (їх посадових осіб), уповноважених на те державою громадських об'єднань щодо встановлення, впровадження в дію, зміни і скасування нормативних письмових документів, що розвивають чи деталізують окремі положення законів. Розрізняють такі види підзаконних нормативно-правових актів залежно від суб'єктів, що їх видали:

- нормативні акти Президента України;
- акти Верховного Суду України, Вищого арбітражного суду України, Конституційного Суду України, Генерального прокурора України, Верховного суду Автономної Республіки Крим;
- акти Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України та Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
- акти міністерств, державних комітетів, відомств;
- нормативні акти державних адміністрацій у регіонах, містах Києві та Севастополі, районах у цих містах;
- нормативні акти органів регіонального та місцевого самоврядування;
- нормативні акти відділів і управлінь відповідних центральних органів на місцях;
- нормативні акти керівників державних підприємств, установ, організацій на місцях;
- інші підзаконні нормативні акти.

2.3. Дія нормативних актів

Нормативні акти діють у часі, просторі та щодо кола осіб. Характеризуючи дію нормативно-правових актів у часі, слід розрізняти:

- а) набрання чинності;
- б) припинення дії;
- в) зворотну силу дії.

У теорії права розглядають такі варіанти набрання чинності нормативно-правовим актом:

- після 10 днів від моменту його опублікування;
- термін встановлюється в самому нормативному акті чи спеціально прийнятому акті;
- якщо нормативний акт не публікується, то з моменту його одержання виконавцем.

Нормативно-правові акти втрачають чинність внаслідок:

- закінчення терміну давності, на який видавався акт;
- прямого скасування конкретного акта;
- фактичного скасування акта іншим актом, прийнятим з того самого питання.

Зворотна дія – це така дія на право відношення, де припускається, що новий нормативний акт існував у момент виникнення правовідношення. Загальне правило таке: “*Норма права зворотної сили не має*”. Але винятки, скажімо, у кримінальному, адміністративному законодавстві мають місце. Так, якщо нормативний акт, прийнятий після скоєння правопорушення, пом'якшує чи звільняє від юридичної відповідальності, то акт має зворотну силу, а якщо встановлює чи обтяжує, то така норма (чи акт) зворотної сили не має.

Дія нормативних актів у просторі характеризується певною територією: держави в цілому, відповідного регіону, адміністративно-територіальної одиниці, відповідного підприємства, організації.

Щодо кола осіб нормативно-правові акти діють на громадян України, осіб без громадянства, іноземних громадян.

Виняток становлять окремі іноземні громадяни, які мають імунітет від юрисдикції держави перебування. Це окремі дипломатичні та консульські працівники, питання яких про юридичну відповідальність вирішується на підставі міжнародних угод.

2.4. Систематизація нормативних актів

Систематизація нормативних актів – діяльність з впорядкування та вдосконалення нормативних актів, приведення їх до певної внутрішньої узгодженості через створення нових нормативних актів чи збірників.

У систематизації розрізняють кодифікацію та інкорпорацію.

Інкорпорація – вид систематизації нормативних актів, який полягає у зведенні їх у збірниках у певному порядку без зміни змісту. Критерії систематизації: хронологічний або алфавітний порядок, напрямок діяльності, сфера суспільних відносин, тематика наукового дослідження тощо.

Види інкорпорації – за юридичним значенням (офіційна, неофіційна); за обсягом (загальна, галузева, міжгалузева, спеціальна); за критерієм об'єднання (предметна, хронологічна, суб'єктивна).

Різновидом інкорпорації є *консолідація*, внаслідок якої створюються нові нормативні акти. Нормативні приписи розміщуються в логічному порядку після редакційної обробки (чи без такої), зміни не вносяться.

Кодифікація – вид систематизації нормативних актів, що мають спільний предмет регулювання, який полягає в їх змістовній переробці (усунення розбіжностей і протиріч, скасування застарілих норм) і створенні зведеного нормативного акта.

Різновидами кодифікації є кодекс, статут, положення.

Кодекс – кодифікаційний акт, який забезпечує детальне правове регулювання певної сфери суспільних відносин і має структурний розподіл на частини, розділи, підрозділи, статті, що певною мірою відображають зміст тієї чи іншої галузі законодавства. В сучасному законодавстві існують: Кримінальний кодекс, Адміністративний кодекс, Земельний кодекс, Кодекс про шлюб і сім'ю, Кодекс законів про працю тощо.

Статут, положення – кодифікаційні акти, в яких визначається статус певного виду державних організацій і органів. До них належать положення про індивідуально визначені органи, що не мають загального характеру.

2.5. Законодавство про транспортну діяльність в Україні

Система державного права України своєю визначальною основою має систему Основного Закону - Конституції України 1996 р. Саме в ньому закріплені основні, найбільш значущі, з точки зору визначення правового статусу людини і громадянина, права і свободи. Ці конституційні норми, деякі з них мають характер конституційних принципів, впливають на відповідні суспільні відносини як безпосередньо, так і за допомогою конкретизуючих їх норм поточного законодавства.

Таким чином, джерелами транспортного права перш за все є сама Конституція України, конституційні, тобто видання яких передбачене Конституцією, законодавчі акти, інші закони та нормативні постанови Верховної Ради України, нормативні акти, що їх у межах своєї компетенції видає Президент України, нормативні акти Кабінету Міністрів України тощо.

До основних джерел, що визначають правові, економічні, соціальні та екологічні основи транспортної діяльності, належать:

1. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р.
2. Закон України “Про підприємства в Україні” від 14.10.1992р.
3. Закон України “Про охорону праці” від 14.10.1992р.
4. Закон України “Про дорожній рух” від 28.01.1993р.
5. Закон України “Про транспорт” від 10.11.1994р.
6. Закон України “Про трубопровідний транспорт” від 15.05.1996р.
7. Закон України “Про залізничний транспорт” від 04.07.1996р.
8. Закон України “Про автомобільний транспорт” від 05.04.2001р.

9. Закон України “Про приєднання України до Базельської Конвенції про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленнями” від 01.07.1999р.

10. Закон України “Про приєднання України до Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ)” від 02.03.2000р.

11. Закон України “Про перевезення небезпечних вантажів” від 06.04.2000р.

12. Повітряний кодекс України від 04.05.1993р.

13. Кодекс торгового мореплавання України від 09.12.1994р.

14. Водний кодекс України від 06.06.1995р.

15. Статут внутрішнього водного транспорту від 15.10.1955р.

16. Статут залізничних доріг від 06.04.1964р.

17. Статут автомобільного транспорту України від 27.07.1967р. та інші.

Контрольні питання

1. Дайте означення термінам: “нормативний акт”, “джерело права”, “законодавство”. Охарактеризуйте їх.
2. Розкажіть про види джерел права.
3. Наведіть класифікацію підзаконних нормативно-правових актів.
4. Охарактеризуйте фактори дії нормативних актів.
5. Розкажіть про сутність систематизації нормативних актів.
6. Назвіть основні джерела транспортного права України.

Тема 3. Державне управління в галузі транспорту

3.1. Завдання та функції державного регулювання діяльності транспорту

Транспорт є однією з найважливіших базових галузей економіки України, забезпечує її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки і потреби населення у перевезеннях. Діяльність транспорту сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному і технічному розвитку та зміцненню обороноздатності держави, міжнародному співробітництву України.

Основним завданням державного регулювання діяльності транспорту є формування ринку його послуг шляхом реалізації єдиної економічної, інвестиційної, науково-технічної та соціальної політики.

Державне управління в галузі транспорту має забезпечувати :

- своєчасне, повне та якісне задоволення потреб населення і суспільного виробництва в перевезеннях та потреб оборони України;
- захист прав громадян під час їх транспортного обслуговування;
- безпечне функціонування транспорту;
- додержання необхідних темпів і пропорцій розвитку транспортної системи;
- захист економічних інтересів України та законних інтересів підприємств і організацій транспорту та споживачів транспортних послуг;
- створення рівних умов для розвитку господарської діяльності підприємств транспорту;
- координацію роботи різних видів транспорту;
- ліцензування окремих видів діяльності в галузі транспорту;
- систему стандартизації та сертифікації на транспорті;
- тарифну, інноваційну та інвестиційну політики;
- охорону навколишнього природного середовища від шкідливого впливу транспорту.

Державне управління діяльністю транспорту здійснюється шляхом проведення та реалізації економічної (податкової, фінансово-кредитної, тарифної, інвестиційної) та соціальної політики, включаючи надання дотацій на пасажирські перевезення.

Місце і роль транспорту у суспільному виробництві визначає необхідність його пріоритетного розвитку, державної підтримки в задоволенні його потреб у транспортних засобах, матеріально-технічних і паливно-енергетичних ресурсах.

3.2. Органи державного регулювання в галузі транспорту

Основні напрями державної політики у галузі транспорту та законодавчі основи її реалізації визначає Верховна Рада України.

Загальне ж державне регулювання діяльності транспорту здійснює Кабінет Міністрів України через Міністерство транспорту України та відповідні державні департаменти. З метою забезпечення державного регулювання та контролю за дотриманням законодавства про транспорт під час здійснення підприємницької діяльності, пов'язаної з перевезенням пасажирів і вантажів, 04.01.1998 р. Кабінетом Міністрів України прийнята постанова, за якою в Автономній Республіці Крим та областях на базі територіально-виробничих об'єднань створені транспортні управління Міністерства транспорту. На рис.1 наведена організаційна структура державного регулювання діяльності на пасажирському автотранспорті України. Подібна підпорядкованість створена і на інших видах транспорту.

Управління у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України, актами Президента України, актами Кабміну України, Положеннями про управління та іншими нормативними актами.

Рис.1. Організаційна структура державного регулювання діяльності на пасажирському автотранспорті України

Управління :

- розробляють проекти нормативно-технічної документації, пов'язані з регулюванням діяльності транспорту, вдосконаленням контролю за виконанням транспортного законодавства;
- забезпечують відповідно до законодавства державне регулювання діяльності та контроль за виконанням суб'єктами підприємницької діяльності правил перевезень пасажирів та вантажів, вимог законодавства щодо транспортного процесу, інших нормативних актів, що визначають порядок функціонування транспорту;
- здійснюють у випадках, передбачених законодавством, сертифікацію транспортних послуг з перевезення пасажирів на постійних маршрутах;
- проводять конкурси на перевезення пасажирів транспортом на міських та приміських маршрутах;
- перевіряють відповідність облаштування транспортних маршрутів та транспортних засобів вимогам “Правил надання послуг пасажирським транспортом” і узгоджують відкриття нових маршрутів.

Управління очолюють начальники, які призначаються на посаду та звільняються з посади Міністром транспорту за погодженням з Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласними державними адміністраціями.

Для більш ефективного регулювання діяльності транспорту за ініціативою Міністерства транспорту України впроваджено подвійне підпорядкування обласних транспортних управлінь: з одного боку — Міністерству транспорту, з іншого — облдержадміністрації. Це сприяє оптимальному поєднанню загальнодержавних важелів впливу та більш ефективному виконанню основних функцій державного регулювання діяльності транспорту.

3.3. Правове регулювання відносин підприємств транспорту з органами влади

Відносини підприємств транспорту загального користування з центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування будуються на основі податків, податкових пільг, встановлених нормативів та інших економічних засобів відповідно до законодавства України.

Втручання у господарську діяльність підприємств транспорту, відволікання їх експлуатаційного персоналу на інші роботи місцевими органами влади і самоврядування не допускається, крім випадків, передбачених законодавством України.

Органи управління транспортом :

- сприяють органам влади і самоврядування у виконанні ними своїх повноважень щодо соціального та економічного розвитку транспорту;

- спільно з органами влади здійснюють програми захисту навколишнього природного середовища;
- розробляють і проводять узгоджені заходи для забезпечення безперебійної роботи транспорту у разі стихійного лиха, аварій, катастроф та під час ліквідації їх наслідків;
- координують роботу, пов'язану із запобіганням аваріям і правопорушенням на транспорті;
- організують взаємодію різних видів транспорту з метою більш ефективного їх використання, підвищення якості обслуговування.

Органи влади і самоврядування у межах своїх повноважень:

- надають допомогу підприємствам і організаціям транспорту у поліпшенні використання транспортних засобів відправниками (одержувачами) вантажів і розвитку (в тому числі на пайових засадах) будівельної індустрії;
- об'єднують кошти підприємств, організацій, колективних сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, кооперативів (за їх згодою), а також бюджетні та позабюджетні кошти для вдосконалення транспортної мережі, будівництва вокзалів, шляхопроводів та інших об'єктів транспорту;
- організують взаємодію різних видів транспорту з метою їх раціонального використання, підвищення якості та ефективності обслуговування.

Будівництво вокзалів станцій, портів, пристаней, аеропортів, пішохідних мостів, тунелів, пасажирських платформ, метрополітенів, придбання пасажирського рухомого складу, утримання та впорядкування шляхів сполучення та інших об'єктів, пов'язаних з обслуговуванням пасажирів і перевезенням вантажів, здійснюються з використанням коштів державного і місцевих бюджетів та підприємств транспорту у порядку, встановленому законодавством України, а також з залученням добровільних внесків підприємств і організацій усіх форм власності та громадян.

3.4. Стандартизація і сертифікація на транспорті

Жодне суспільство не може існувати без технічного законодавства та нормативних документів, які регламентують правила, процеси, методи виготовлення і контролю якості товарів, робіт та послуг, а також гарантують безпеку життя, здоров'я і майна людей та навколишнього середовища. Стандартизація якраз і є тією діяльністю, яка виконує ці функції.

Стандартизація — діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції,

процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву.

Відносини, пов'язані з діяльністю у сфері стандартизації та застосування її результатів, регулюються законом України "Про стандартизацію" від 17.05.01 р. № 2408-III. Цей Закон встановлює правові та організаційні засади стандартизації в Україні і спрямований на забезпечення єдиної технічної політики у цій сфері.

Об'єктом стандартизації є продукція, процеси та послуги, зокрема матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність, правила, процедури, функції, методи чи діяльність.

Метою стандартизації в Україні є забезпечення безпеки життя та здоров'я людини, тварин, рослин, а також майна та охорони довкілля, створення умов для раціонального використання всіх видів національних ресурсів та відповідності об'єктів стандартизації своєму призначенню, сприяння усуненню технічних бар'єрів у торгівлі.

Державна політика у сфері стандартизації базується на таких принципах:

- забезпеченні участі фізичних і юридичних осіб в розробленні стандартів та у вільному виборі ними видів стандартів при виробництві чи постачанні продукції;
- відкритості та прозорості процедур розроблення і прийняття стандартів з урахуванням інтересів усіх заінтересованих сторін, підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників;
- доступності стандартів та інформації щодо них для користувачів;
- відповідності стандартів законодавству;
- адаптації до сучасних досягнень науки і техніки з урахуванням стану національної економіки;
- пріоритетності прямого впровадження в Україні міжнародних та регіональних стандартів;
- дотриманні міжнародних та європейських правил і процедур стандартизації;
- участі у міжнародній (регіональній) стандартизації.

Суб'єктами стандартизації є:

- центральний орган виконавчої влади у сфері стандартизації;
- рада стандартизації;
- інші суб'єкти, що займаються стандартизацією.

Залежно від рівня суб'єкта стандартизації, який приймає чи схвалює стандарти, розрізняють:

- національні стандарти, кодекси ustalеної практики та класифікатори, прийняті чи схвалені центральним органом виконавчої влади у сфері стандартизації, видані ним каталоги та реєстри загальнодержавного застосування;
- стандарти, кодекси ustalеної практики та технічні умови, прийняті чи схвалені іншими суб'єктами, що займаються стандартизацією.

Застосування стандартів чи їх окремих положень є обов'язковим:

- для всіх суб'єктів господарювання, якщо це передбачено в технічних регламентах чи інших нормативно-правових актах;
- для учасників угоди (контракту) щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній (ньому) є посилання на певні стандарти;
- для виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначення цих стандартів у її маркуванні;
- для виробника чи постачальника, якщо його продукція сертифікована щодо дотримання вимог стандартів.

Міжнародні (регіональні) стандарти та стандарти інших країн, якщо їх вимоги не суперечать законодавству України, можуть бути застосовані в Україні в установленому порядку шляхом посилання на них у національних та інших стандартах.

Завданням державної стандартизації на транспорті є:

- реалізація єдиної технічної політики;
- захист інтересів споживачів і держави у питаннях безпеки перевезень для життя, здоров'я людей та майна осіб, охорони довкілля;
- взаємозамінність та сумісність товарів, робіт, послуг, їх уніфікація;
- підвищення якості товарів, робіт, послуг відповідно до розвитку науки і техніки, потреб населення і народного господарства;
- економія всіх видів ресурсів, поліпшення техніко-економічних показників діяльності;
- забезпечення безпеки об'єктів з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій;
- створення нормативної бази функціонування систем стандартизації і сертифікації товарів, робіт, послуг;
- забезпечення обороноздатності та мобілізаційної готовності держави.

В останні десятиліття одним із важливих механізмів забезпечення якості стала *сертифікація*, яка переросла в норму економічних відносин будь-якого рівня. Сертифікація тісно пов'язана зі стандартизацією. Коли виробник товарів вперше почав твердити, що вони відповідають вимогам загальноприйнятого стандарту, то тим самим уже зародилась найпростіша норма сертифікації. Клеймування, внесення до переліку або схвалення товарів, видача клейма чи сертифіката для підтвердження відповідності стандарту — все це входить в загальне поняття сертифікації.

В наш час сертифікація стала одним із важливих механізмів управління якістю, який дає можливість об'єктивно оцінити товари (послуги), надати споживачу підтвердження їх безпеки, забезпечити контроль за відповідністю товарів (послуг) вимогам екологічної чистоти а також підвищення їх конкурентоздатності.

Сертифікація товарів, робіт, послуг на транспорті загального

користування здійснюється з метою:

- підвищення рівня безпеки та якості перевезення пасажирів і вантажу;
- забезпечення реалізації товарів, робіт, послуг, небезпечних для життя, здоров'я людей та майна осіб і довкілля;
- сприяння споживачам у свідомому виборі товарів, робіт, послуг;
- дотримання всіма перевізниками вимог діючого законодавства;
- створення умов для участі суб'єктів підприємницької діяльності, що належать транспорту загального користування, у міжнародному економічному та технічному співробітництві.

Обов'язок сертифікації послуг транспорту в Україні здійснюється органами із сертифікації обласних транспортних управлінь за рішенням центральних їх керівників виконавчої влади (наказ Держстандарту України від 05.05.99 р. № 13 від 01.09.99 р.

3.4.3.5. Інноваційна політика і науково-технічна діяльність

Досягнення обумовленого рівня якості транспортного обслуговування населення неможливе без науково-технічного та технологічного забезпечення. Воно повинно бути окремим розділом національної та регіональних програм розвитку і вдосконалення транспорту та включати такі напрямки робіт:

- систематичне вивчення пасажиро- та вантажопотоків на міських маршрутах (разом в 3-4 роки) і не менше одного разу в 5-6 років в приміському та міському сполученні;
- об'єднання та прогноз транспортної рухомості населення і обсягів перевезень за видами сполучень;
- визначення оптимальної структури транспортних засобів для кожного регіону;
- визначення та планування показників якості транспортного обслуговування населення, таких як: щільність транспортної мережі у містах, інтенсивність руху, швидкість сполучення, регулярність руху, рівень навантаження транспортні засоби в години "пік".

Повинні бути розроблені технологія формування транспортної мережі та розробка руху і визначені засоби контролю їх параметрів.

Національна програма повинна включати питання загальнодержавного характеру, які стосуються всіх регіонів, такі як розробка методів вивчення транспортних вантажо- та пасажиропотоків, формування мережі руху на транспортній мережі всіх видів сполучення, методи формування показників якості транспортного обслуговування, збирання інформації та аналіз.

Національна програма повинна фінансуватися в основному за рахунок бюджету.

Регіональні програми повинні містити питання: вивчення вантажо-

та пасажиропотоків в кожному регіоні, оптимізація структури парку рухомого складу транспорту, облаштування маршрутів, координація видів транспорту.

З метою уніфікації на державному рівні вимог до якості надання послуг транспорту необхідно, в першочерговому порядку, розробити відповідні державні стандарти.

Фінансування робіт за регіональними програмами повинно здійснюватися за рахунок місцевих бюджетів.

Регіональні програми повинні розроблятися на виконання положень національної програми. Національна програма повинна створюватися строком до п'яти років, мати певні параметри якості транспортного обслуговування, які передбачається досягти; наукові, технологічні та технічні розробки, направлені на досягнення цих показників якості; етапи та терміни їх реалізації.

Регіональні програми повинні створюватися у відповідності до національної, узгоджуватися Міністерством транспорту і передбачати експертизу щодо їх відповідності національній програмі.

3.6. Інвестиційна політика

Розвиток транспорту загального користування забезпечується підтримкою органів державної влади шляхом створення умов для:

- надання соціально значущих його послуг;
- придбання транспортних засобів та засобів їх технічного обслуговування й ремонту;
- стимулювання розвитку ринку його послуг.

Інвестиційну політику на транспорті загального користування реалізують суб'єкти підприємницької діяльності шляхом використання своїх внутрішніх ресурсів, зовнішніх інвестиційних ресурсів, а також позичкових та залучених коштів.

Інвестиційні проекти на транспорті загального користування, спрямовані на реалізацію положень загальнодержавної програми розвитку та вдосконалення транспорту і регіональних програм розвитку транспорту загального користування, реалізуються на конкурсних засадах у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України.

Контрольні питання

1. Розкажіть про основні завдання державного управління в галузі транспорту.
2. Дайте характеристику функцій державного регулювання в галузі транспорту.
3. Охарактеризуйте питання діяльності органів державного регулювання в галузі транспорту.
4. Дайте характеристику правовому регулюванню відносин підприємств транспорту з органами влади та органами місцевого самоврядування.
5. Обґрунтуйте важливість і необхідність проведення стандартизації на транспорті.
6. Дайте характеристику мети, об'єктів та принципів стандартизації.
7. Наведіть класифікацію нормативних документів зі стандартизації та суб'єктів, що їх приймають.
8. Охарактеризуйте основні завдання державної системи стандартизації на транспорті.
9. Обґрунтуйте необхідність і завдання сертифікації послуг на транспорті.
10. Охарактеризуйте напрямки робіт для вдосконалення транспортного обслуговування населення.
11. Обґрунтуйте необхідність та шляхи здійснення інвестиційної політики в галузі транспорту.

Тема 4. Основи господарської діяльності підприємств транспорту

4.1. Загальні умови створення підприємства

Підприємство – основна організаційна ланка народного господарства України. Підприємство – самостійний господарюючий статутний об'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку чи комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу).

В Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- *приватне підприємство*, основане на власності трудового колективу підприємства;
- *господарське товариство*;
- *підприємство*, яке основане на власності об'єднання громадян;
- *комунальне підприємство*, основане на власності відповідної територіальної громади;
- *державне підприємство*, основане на державній власності, в тому числі казенне підприємство.

Підприємство створюється згідно з рішенням власника (власників) майна чи уповноваженого ним (ними) органу, підприємства-засновника, організації або згідно з рішенням трудового колективу.

Підприємство може бути створено внаслідок примусового поділу іншого підприємства відповідно до антимонопольного законодавства України, в результаті виділення із складу діючого підприємства, організації одного або кількох структурних підрозділів чи на базі структурної одиниці діючих об'єднань за рішенням їх трудових колективів, якщо на це є згода власника або уповноваженого ним органу.

Підприємство вважається створеним і набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації.

4.2. Державна реєстрація підприємства

Державна реєстрація суб'єкта підприємницької діяльності здійснюється відповідно до Закону України “Про підприємництво” у виконавчому комітеті міської, районної Ради народних депутатів або в районній, районній міст Києва і Севастополя державній адміністрації за місцезнаходженням або місцем проживання даного суб'єкта.

Для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності подаються такі документи:

- рішення власника (власників) або уповноваженого ним (ними) органу. Якщо власників або уповноваженого ним (ними) органів два і більше, таким рішенням є установчий договір;
- статут, якщо це необхідно для створюваної організаційної форми підприємства;

– рішення Антимонопольного комітету України про згоду на створення, реорганізацію (злиття, приєднання) суб'єктів підприємницької діяльності, якщо чинним законодавством визначена необхідність такої згоди;

– реєстраційна картка встановленого зразка;

– документ, що засвідчує сплату коштів за державну реєстрацію.

Підприємці-громадяни, які здійснюють свою діяльність без юридичної особи, подають заповнену реєстраційну картку та документ, що засвідчує сплату коштів за державну реєстрацію.

Орган ліцензування приймає рішення про видачу ліцензії або про відмову у її видачі у строк не пізніше ніж десять робочих днів з дня надходження заяви про видачу ліцензії та документів, що додаються до заяви, якщо спеціальним законом, що регулює відносини у певних сферах господарської діяльності, не передбачений інший строк видачі ліцензії на окремі види діяльності.

Свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємництва є підставою для відкриття рахунків в установах банків за місцем реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності або в будь-яких інших установах банків за згодою сторін.

4.3. Принципи підприємницької діяльності

Підприємництво здійснюється на основі таких принципів:

– вільний вибір видів діяльності;

– залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян;

– самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів виробленої продукції, встановлення цін відповідно до законодавства;

– вільне надання процентів;

– залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонено або не обмежено законодавством;

– вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, встановлених законодавством;

– самостійне здійснення підприємцем-юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності, використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

4.4. Ліцензування видів діяльності

Окремими видами діяльності підприємство може зайнятися тільки на підставі спеціального дозволу (ліцензії), виданого уповноваженим органом з питань ліцензування.

Ліцензія – документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов.

Ліцензійні умови – встановлений з урахуванням вимог законів вичерпний перелік організаційних, кваліфікаційних та інших спеціальних вимог, обов'язкових для виконання при провадженні видів господарської діяльності.

Ліцензування – видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення ліцензійних умов а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування.

Основними принципами державної політики у сфері ліцензування є:

– забезпечення рівності прав, законних інтересів усіх суб'єктів господарювання;

– захист прав, законних інтересів, життя та здоров'я громадян, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави;

– встановлення єдиного порядку ліцензування видів господарської діяльності на території України;

– встановлення єдиного переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню.

Ліцензування не може використовуватись для обмеження конкуренції у провадженні господарської діяльності.

Ліцензування нових видів діяльності у галузі транспорту запроваджується з метою:

– забезпечення безпеки і надійності роботи транспорту;

– обмеження монополізму і розвитку конкуренції;

– створення рівних умов для розвитку господарської діяльності підприємств транспорту;

– сприяння становленню сучасного ринку послуг, його захист від недобросовісних суб'єктів підприємницької діяльності та стимулювання впровадження нових видів послуг;

– захист прав споживачів та ринку послуг від небезпечних перевезень;

– забезпечення надання послуг за встановленими рівнями якості;

– забезпечення використання сертифікованих та дозволених до використання транспортних засобів;

– забезпечення доступності послуг.

Перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, а також порядок одержання дозволу (ліцензії) для здійснення такої діяльності встановлюється Законом України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" від 1 червня 2000р. №1775 – III.

Відповідно до цього закону у галузі транспорту ліцензуванню підлягають такі види діяльності:

- транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподіл;
- централізоване водопостачання та водовідведення;
- надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів річковим, морським транспортом;
- надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом загального користування;
- надання послуг з перевезення пасажирів та їх багажу на таксі;
- надання послуг з перевезення пасажирів, вантажів залізничним транспортом;
- операції у сфері поводження з небезпечними відходами.

Об'єкт господарювання, який має намір провадити певний вид господарської діяльності, що ліцензується, особисто або через уповноважений ним орган чи особу звертається до відповідного органу ліцензування із заявою встановленого зразка про видачу ліцензії.

У заяві про видачу ліцензії повинні міститися такі дані:

1) відомості про суб'єкта господарювання – заявника:

- найменування, місцезнаходження, банківські реквізити, ідентифікаційний код – для юридичної особи;
- прізвище, ім'я, по батькові, паспортні дані (серія, номер паспорта, ким і коли виданий, місце проживання), ідентифікаційний номер фізичної особи-платника податків та інших обов'язкових платежів – для фізичної особи;

2) вид господарської діяльності, на провадження якого заявник має намір одержати ліцензію.

До заяви про видачу ліцензії додається копія свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності або копія довідки про внесення до єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, засвідчена нотаріально або органом, який видав оригінал документа.

4.5. Тарифи та платежі на транспорті

Перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти, надання інших транспортних послуг, експлуатація та ремонт шляхів сполучення здійснюються залізницями, пароплавствами, портами (пристанями), автомобільними, авіаційними, дорожніми підприємствами та організаціями, якщо це передбачено їх статутом.

Підприємства транспорту здійснюють перевезення та надання послуг на основі державних контрактів, державних замовлень і договорів на перевезення пасажирів і вантажів з урахуванням економічної ефективності провізних та переробних можливостей транспорту.

Економічні відносини підприємств транспорту, що виникають в процесі перевезення, ґрунтуються на принципах взаємної вигоди, рівної та повної відповідальності. Тарифи на транспортні послуги встановлюються відповідно до законодавства України.

Тарифна політика повинна задовольняти підприємницький інтерес, розвиток транспорту, стимулювати впровадження новітніх технологій перевезень, застосування сучасних зразків транспортних засобів, а також сприяти вирішенню таких завдань:

- підвищення можливостей суб'єктів транспортної діяльності щодо забезпечення потреб споживачів у послугах, залучення інвестицій у розвиток транспорту та досягнення сталих економічних умов роботи;
- стимулювання конкуренції і появи нових суб'єктів підприємницької діяльності;
- забезпечення балансу між платоспроможним попитом на послуги та обсягом витрат на їх надання;
- забезпечення стабільності, прозорості і прогнозованості тарифів.

Рівень тарифів на транспорті визначається відповідно до нормативних витрат на одиницю транспортної роботи, рівня рентабельності та сплати податків. Розрахунки із споживачами послуг транспорту загального користування проводяться на основі чинних тарифів у порядку, визначеному кодексами (статутами) окремих видів транспорту та іншими актами законодавства України.

Розрахунки за роботи і послуги, пов'язані з перевезенням вантажів, пасажирів, багажу, пошти, щодо яких не здійснюється державне регулювання тарифів, провадяться за вільними тарифами, які визначаються за домовленістю сторін у порядку, що не суперечить антимонопольному законодавству. Для захисту інтересів окремих категорій громадян на пасажирських перевезеннях у транспорті загального користування можуть передбачатися пільгові тарифи. Збитки транспорту загального користування від їх використання відшкодовуються за рахунок державного або місцевих бюджетів залежно від того, яким органом прийнято рішення щодо введення відповідних пільг.

4.6. Майно підприємства

Майно підприємства становлять основні фонди та оборотні кошти, а також цінності, вартість яких відображається в самотійному балансі підприємства. Майно підприємства відповідно до законів України, статуту підприємства та укладених угод належить йому на праві власності, повного господарського відання або оперативного управління.

Майно, що є державною власністю і закріплене за державним підприємством (крім казенного), належить йому на праві повного господарського відання. Здійснюючи право повного господарського відання, державне підприємство володіє, користується та розпоряджається

визначеним майном на свій розсуд, вчиняючи щодо нього будь-які дії, які не суперечать чинному законодавству та статуту підприємства.

Джерелами формування майна є:

- грошові та матеріальні внески засновників;
- доходи, одержані від реалізації продукції, а також від інших видів господарської діяльності;
- доходи від цінних паперів;
- кредити банків та інших кредиторів;
- капітальні вкладення і дотації з бюджетів;
- надходження від роздержавлення і приватизації власності;
- придбання майна іншого підприємства, організації;
- безоплатні або благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств і громадян;
- інші джерела, не заборонені законодавчими актами України.

Підприємство має право продавати і передавати іншим підприємствам, обмінювати, здавати в оренду, надавати безплатно в тимчасове користування або в позику належні йому будинки, споруди, устаткування, транспортні засоби, інвентар, сировину та інші матеріальні цінності, а також списувати їх з балансу.

Держава гарантує захист майнових прав підприємства. Збитки, завдані підприємству в результаті порушення його майнових прав громадянами, юридичними особами та державними органами, відшкодовуються підприємству за рішенням суду або арбітражного суду.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте види та умови створення підприємств.
2. Наведіть порядок реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності.
3. Назвіть основні принципи підприємницької діяльності.
4. Дайте означення основних термінів ліцензування.
5. Назвіть основні принципи держаної політики у сфері ліцензування.
6. Обґрунтуйте необхідність ліцензування окремих видів діяльності в галузі транспорту.
7. Перерахуйте види транспортної діяльності, що підлягають ліцензуванню.
8. Охарактеризуйте порядок проведення ліцензування.
9. Дайте характеристику тарифної політики на транспорті.
10. Розкажіть про склад та джерела формування майна підприємства.

Тема 5. Управління підприємством і самоврядування трудового колективу

5.1. Загальні принципи управління підприємством

Управління – один із головних моментів підприємницької діяльності, важливий фактор її успіху. Будь-яке сучасне підприємство являє собою складну систему, що включає технічну базу, виробничу структуру, трудові та матеріальні ресурси, які знаходяться в постійній взаємодії і розвитку. Тому для ефективного досягнення цілей, що стоять перед підприємством, необхідно створити систему управління, яка б найкращим способом організувала і координувала діяльність всіх його структурних підрозділів. Створення системи управління підприємством включає вироблення стратегії управління, формування організаційних структур управління, вибір методів управління та інші питання.

Під *стратегією управління* (стратегічним управлінням) підприємства розуміють перспективи його розвитку і фактори підвищення прибутковості, що націлені на перемогу в конкурентній боротьбі. Завдання стратегічного управління полягає в тому, щоб підготувати підприємство до можливих змін ринкових ситуацій, протистояти несприятливим діям випадкових факторів. Необхідність поміркованої стратегії диктується рядом причин, до яких відносяться: структурні зміни в економіці, інфляція, конкуренція, державний вплив на економіку, освоєння нових видів продукції (послуг) тощо.

Стратегічне управління покликане виявити і мобілізувати всі фактори підвищення прибутковості підприємства, які повинні проявитися себе в майбутньому. До цих факторів відносяться:

- проведення маркетингових досліджень;
- розробка нових видів продукції (послуг) і підвищення їх якості;
- проведення стабілізаційної кадрової політики, здійснення стабільної фінансової політики.

Маркетингові дослідження дозволяють виявити запити споживачів на ринку послуг, організувати виробництво необхідної продукції (послуг), забезпечити безперебійний рух товарів до споживача, максимізувати, таким чином, прибуток та забезпечити стабільне зростання прибутків підприємства.

Одним із ключових моментів, що мають величезний вплив на стабільність прибутків підприємства, є постійне вдосконалення системи управління підприємством. Система управління повинна найбільш оптимально поєднувати елементи централізації і самостійності. Такий підхід розширює можливості керівників підрозділів для маневрів і, відповідно, приймати правильні рішення.

Істотний вплив на стабільність прибутку підприємства має *кадрова політика*. Головною метою кадрової політики є організація справи так, щоб працівники вміли, були зацікавлені і могли зробити більше і

краще для свого підприємства. Жодна пропозиція працівника не повинна залишатися без уваги, а по можливості – і без винагороди. Це буде сприяти розвитку самостійності та ініціативності працівників. Значно підвищує ефективність роботи формування у трудовому колективі благотворного психологічного клімату. Важливим завданням є підготовка кадрів підприємства, створення умов для підвищення їх освітнього і професійного рівня. Багато буде залежати і від продуманості системи просування по службі. З метою мотивації кращої роботи працівників є сенс створити таку систему, щоб кожний працівник брав участь у прибутках підприємства. Всі ці заходи, здійснені нині, дозволять підприємству отримати підвищення ефективності роботи в майбутньому.

5.2. Структура управління підприємством

Важливим елементом загальної системи управління підприємством є вибір і постійне удосконалення організаційної структури управління. Під організаційною структурою управління розуміють склад та підпорядкованість органів управління підприємством. На практиці існує багато різновидів організаційних структур, але підприємство самостійно вибирає таку, яка найкраще відповідає цілям його діяльності та умовам взаємодії з навколишнім середовищем. Прикладом найбільш раціональної структури управління може служити зразкова організаційна будова автотранспортного підприємства (рис. 2). При такій системі управління орган управління безпосередньо підпорядковується керівнику підприємства або його заступнику з виробництва. Керівники відділів несуть відповідальність за функціонування своєї ділянки роботи перед заступником, а керівники окремих підрозділів – перед керівником відділу, якому вони підпорядковані.

Найняття (призначення, обрання) керівника підприємства є правом власника (власників) майна підприємства і реалізується безпосередньо чи через уповноважені ним органи.

При найнятті (призначенні, обранні) власником керівника підприємства на посаду з ним укладається контракт (договір, угода), в якому визначаються права, строки найняття, обов'язки і відповідальність керівника підприємства перед власником та трудовим колективом, умови його матеріального забезпечення і звільнення з посади з урахуванням гарантій, передбачених контрактом (договором, угодою) та законодавством України.

Керівник підприємства самостійно вирішує питання діяльності підприємства, за винятком віднесених статутом до компетенції інших органів управління даного підприємства. Власник майна не має права втручатися в оперативну діяльність керівника підприємства.

Керівника підприємства може бути звільнено з посади до закінчення строку контракту на підставах, передбачених у контракті або в законодавстві України.

Заступники керівника підприємства, керівники та спеціалісти підрозділів апарату управління і структурних підрозділів (виробництв, цехів, відділів, відділень, дільниць та інших аналогічних підрозділів підприємства), а також майстри і старші майстри призначаються на посаду і звільняються з посади керівником підприємства.

Власник здійснює свої права з управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи. Власник або уповноважені ним органи можуть делегувати ці права раді підприємства (правлінню) чи іншому органу, який передбачений статутом підприємства і представляє інтереси власника та трудового колективу.

Рішення з соціально-економічних питань, що стосуються діяльності підприємства, виробляються і приймаються його органами управління з участю трудового колективу.

Вищим керівним органом колективного підприємства є загальні збори (конференція) власників майна. Виконавчі функції з управління підприємством здійснює правління.

Правління підприємства, якщо інше не передбачено статутом, обирається власниками майна на загальних зборах таємним голосуванням на альтернативній основі. Повноваження правління визначаються статутом. Правління обирає зі свого складу голову і його заступників або їх роль виконують почергово всі члени правління.

5.3. Трудовий колектив та його самоврядування

Трудовий колектив підприємства становлять усі громадяни, які своєю працею беруть участь в його діяльності на основі трудового договору (контракту, угоди), а також інших форм, що регулюють трудові відносини з підприємством.

Трудовий колектив підприємства з правом найняття робочої сили:

- розглядає і затверджує проект колективного договору;
- розглядає і вирішує згідно зі статутом підприємства питання самоврядування трудового колективу;
- визначає і затверджує перелік і порядок надання працівникам підприємства соціальних пільг;
- бере участь у матеріальному і моральному стимулюванні продуктивної праці, заохочує винахідницьку і раціоналізаторську діяльність, порушує клопотання про представлення працівників до державних нагород.

Трудовий колектив державного та іншого підприємства, в якому частка держави або місцевої Ради народних депутатів у вартості майна становить більше як 50 процентів:

- разом з власником вирішує питання про вступ і вихід підприємства з об'єднання підприємств;

краще для свого підприємства. Жодна пропозиція працівника не повинна залишатися без уваги, а по можливості – і без винагороди. Це буде сприяти розвитку самостійності та ініціативності працівників. Значно підвищує ефективність роботи формування у трудовому колективі благодяного психологічного клімату. Важливим завданням є підготовка кадрів підприємства, створення умов для підвищення їх освітнього і професійного рівня. Багато буде залежати і від продуманості системи просування по службі. З метою мотивації кращої роботи працівників є сенс створити таку систему, щоб кожний працівник брав участь у прибутках підприємства. Всі ці заходи, здійснені нині, дозволять підприємству отримати підвищення ефективності роботи в майбутньому.

5.2. Структура управління підприємством

Важливим елементом загальної системи управління підприємством є вибір і постійне удосконалення організаційної структури управління. Під організаційною структурою управління розуміють склад та підпорядкованість органів управління підприємством. На практиці існує багато різновидів організаційних структур, але підприємство самостійно вибирає таку, яка найкраще відповідає цілям його діяльності та умовам взаємодії з навколишнім середовищем. Прикладом найбільш раціональної структури управління може служити зразкова організаційна будова автотранспортного підприємства (рис. 2). При такій системі управління орган управління безпосередньо підпорядковується керівнику підприємства або його заступнику з виробництва. Керівники відділів несуть відповідальність за функціонування своєї ділянки роботи перед заступником, а керівники окремих підрозділів – перед керівником відділу, якому вони підпорядковані.

Найняття (призначення, обрання) керівника підприємства є правом власника (власників) майна підприємства і реалізується безпосередньо чи через уповноважені ним органи.

При найнятті (призначенні, обранні) власником *керівника підприємства* на посаду з ним укладається контракт (договір, угода), в якому визначаються права, строки найняття, обов'язки і відповідальність керівника підприємства перед власником та трудовим колективом, умови його матеріального забезпечення і звільнення з посади з урахуванням гарантій, передбачених контрактом (договором, угодою) та законодавством України.

Керівник підприємства самостійно вирішує питання діяльності підприємства, за винятком віднесених статутом до компетенції інших органів управління даного підприємства. Власник майна не має права втручатися в оперативну діяльність керівника підприємства.

Керівника підприємства може бути звільнено з посади до закінчення строку контракту на підставах, передбачених у контракті або в законодавстві України.

Заступники керівника підприємства, керівники та спеціалісти підрозділів апарату управління і структурних підрозділів (виробництв, цехів, відділів, відділень, дільниць та інших аналогічних підрозділів підприємства), а також майстри і старші майстри призначаються на посаду і звільняються з посади керівником підприємства.

Власник здійснює свої права з управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи. Власник або уповноважені ним органи можуть делегувати ці права раді підприємства (правлінню) чи іншому органу, який передбачений статутом підприємства і представляє інтереси власника та трудового колективу.

Рішення з соціально-економічних питань, що стосуються діяльності підприємства, виробляються і приймаються його органами управління з участю трудового колективу.

Вищим керівним органом колективного підприємства є загальні збори (конференція) власників майна. Виконавчі функції з управління підприємством здійснює правління.

Правління підприємства, якщо інше не передбачено статутом, обирається власниками майна на загальних зборах таємним голосуванням на альтернативній основі. Повноваження правління визначаються статутом. Правління обирає зі свого складу голову і його заступників або їх роль виконують по чергово всі члени правління.

5.3. Трудовий колектив та його самоврядування

Трудовий колектив підприємства становлять усі громадяни, які своєю працею беруть участь в його діяльності на основі трудового договору (контракту, угоди), а також інших форм, що регулюють трудові відносини з підприємством.

Трудовий колектив підприємства з правом найняття робочої сили:

- розглядає і затверджує проект колективного договору;
- розглядає і вирішує згідно зі статутом підприємства питання самоврядування трудового колективу;
- визначає і затверджує перелік і порядок надання працівникам підприємства соціальних пільг;
- бере участь у матеріальному і моральному стимулюванні продуктивної праці, заохочує винахідницьку і раціоналізаторську діяльність, порушує клопотання про представлення працівників до державних нагород.

Трудовий колектив державного та іншого підприємства, в якому частка держави або місцевої Ради народних депутатів у вартості майна становить більше як 50 процентів:

- разом з власником вирішує питання про вступ і вихід підприємства з об'єднання підприємств;

Рис. 2. Зразкова організаційна будова підприємства автотранспорту

- приймає рішення про оренду підприємства, створення на основі трудового колективу органу для переходу на оренду і викуп підприємства.

При частковому викупі майна підприємства трудовий колектив набуває права співвласника, а підприємство – статусу спільного.

Після повного викупу підприємства трудовий колектив набуває прав колективного власника.

Повноваження трудового колективу всіх видів підприємств, де використовується наймана праця, реалізуються, якщо інше не передбачається статутом, загальними зборами (конференцією) та їх виборним органом, члени якого обираються таємним голосуванням на загальних зборах (конференції) трудового колективу не менш як 2/3 голосів. Членів виборного органу не може бути звільнено з роботи або переведено на інші посади з ініціативи адміністрації підприємства без згоди відповідного виборного органу цього колективу.

5.4. Колективний договір

На всіх підприємствах, які використовують найману працю, щорічно не пізніше лютого, між власником або уповноваженим ним органом і трудовим колективом або уповноваженим ним органом укладається *колективний договір* на основі Закону України “Про колективні договори та угоди” від 01.07.1993р.

Укладенню колективного договору передують обговорення його проекту на зборах (конференціях) трудового колективу, який приймає по ньому рішення і уповноважує профспілковий комітет підприємства підписати цей договір.

Колективний договір повинен вміщувати основні положення з питань праці та заробітної плати, встановлені для даного підприємства у відповідності з діючим законодавством, а також положення про робочий час, час відпочинку, оплату праці та матеріальне стимулювання, охорону праці, розроблені адміністрацією і профспілковим комітетом в межах наданих їм прав.

Зміст колективного договору визначається сторонами в межах їх компетенції.

У колективному договорі *встановлюються* взаємні зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема:

- зміни в організації виробництва і праці;
- забезпечення продуктивної зайнятості;
- нормування і оплати праці, встановлення форм, системи, розмірів заробітної плати та інших видів трудових виплат (доплат, надбавок, премій тощо);
- встановлення гарантій, компенсацій, пільг;
- участі трудового колективу у формуванні, розподілі та

використанні прибутку підприємства (якщо це передбачено статутом);

- режиму роботи, тривалості робочого часу і відпочинку;
- умов і охорони праці;
- забезпечення житлово-побутового, культурного, медичного обслуговування, організації оздоровлення і відпочинку працівників;
- гарантій діяльності профспілкової чи інших представницьких організацій трудящих;
- умов регулювання фондів оплати праці та встановлення міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень в оплаті праці.

Колективний договір може передбачати додаткові порівняно з чинним законодавством і угодами гарантії, соціально-побутові пільги.

Колективні договори підлягають повідомчій реєстрації місцевими органами державної виконавчої влади.

Умови колективного договору, що погіршують порівняно з чинним законодавством і угодами становище працівників, є недійсними.

Колективний договір набирає чинності з дня його підписання представниками сторін або з дня, зазначеного у ньому. Після закінчення строку чинності колективний договір продовжує діяти до того часу, поки сторони не укладуть новий або не переглянуть чинний, якщо інше не передбачено договором.

Колективний договір зберігає чинність у разі зміни складу, структури, найменування уповноваженого власником органу, від імені якого укладено цей договір. У разі ліквідації підприємства колективний договір діє протягом усього строку проведення ліквідації.

На новоствореному підприємстві колективний договір укладається з ініціативи однієї із сторін у тримісячний строк після реєстрації чи заснування підприємства.

Положення колективного договору поширюються на всіх працівників підприємства незалежно від того чи є вони членами професійної спілки і є обов'язковими як для власника, так і для працівників підприємства.

Контроль за виконанням зобов'язань по колективному договору здійснюють безпосередньо сторони, які його уклали, чи уповноважені ними представники.

Сторони, які уклали колективний договір, не менше двох разів на рік взаємозвітують про його виконання на зборах (конференції) трудового колективу.

5.5. Трудовий договір

Трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства зобов'язується виплачувати

працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін.

Трудовий договір може бути:

- 1) безстроковим, що укладається на невизначений термін;
- 2) на визначений термін, встановлений за погодженням сторін;
- 3) таким, що укладається на час виконання певної роботи.

Строковий трудовий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи або умов її виконання чи інтересів працівника та в інших випадках, передбачених законодавчими актами.

Особливою формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (в тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення і організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі достроково, можуть встановлюватися угодою сторін. Сфера застосування контракту визначається законом.

Трудовий договір укладається, як правило, у письмовій формі. *Додержання письмової форми є обов'язковим:*

- 1) при організованому наборі працівників;
- 2) при укладенні трудового договору про роботу в районах з особливими природними, географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я;
- 3) при укладенні контракту;
- 4) у випадках, коли працівник наполягає на укладенні трудового договору у письмовій формі;
- 5) при укладенні трудового договору з неповнолітніми;
- 6) при укладенні трудового договору з фізичною особою;
- 7) в інших випадках, передбачених законодавством України.

При укладенні трудового договору *громадянин зобов'язаний* подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством, – також документ про освіту (спеціальність, кваліфікація), про стан здоров'я та інші документи. Забороняється вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їх партійну і національну належність, походження, прописку та документи, надання яких не передбачено законодавством.

При укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається.

Укладення трудового договору оформляється наказом чи розпорядженням про зарахування працівника на роботу.

До початку роботи за укладеним трудовим договором *власник* або уповноважений ним орган *зобов'язаний*:

1) роз'яснити працівникові його права й обов'язки та проінформувати під розписку про умови праці, наявність на робочому місці, де він буде працювати, небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я, його права на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до чинного законодавства і колективного договору;

2) ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором;

3) визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобами;

4) проінструктувати працівника з техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і протипожежної безпеки.

Працівник повинен виконувати доручену йому роботу особисто і не має права передоручати її виконання іншій особі, за винятком випадків, передбачених законодавством.

Власник або уповноважений ним орган не має права вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором.

Підставами припинення трудового договору є:

1) угода сторін;

2) закінчення строку, крім випадків, коли трудові відносини практично тривають і жодна з сторін не поставила вимогу про їх припинення;

3) призов або вступ працівника на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу;

4) розірвання трудового договору з ініціативи працівника, власника або на вимогу профспілкового чи іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу;

5) переведення працівника, за його згодою, на інше підприємство або перехід на виборну посаду;

6) відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, а також відмова від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці;

7) набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено до позбавлення волі, виправних робіт не за місцем роботи або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи;

8) підстави, передбачені контрактом;

9) у випадку направлення працівника за постановою суду на примусове лікування.

У разі зміни власника підприємства, а також у разі його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, репрофілювання)

дія трудового договору працівника продовжується.

Трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником у випадках:

1) змін в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації (банкрутства) або репрофілювання підприємства, скорочення чисельності або штату працівників;

2) виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації чи стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи;

3) систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення;

4) нез'явлення на роботу більше чотирьох місяців внаслідок тимчасової непрацездатності;

5) поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу;

6) прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин;

7) появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;

8) вчинення за місцем роботи розкрадання майна власника, встановленого вироком суду, що набрав законної сили.

Не допускається звільнення працівника з ініціативи власника в період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці. Це правило не поширюється на випадок повної ліквідації підприємства.

5.6. Правове регулювання трудових відносин на підприємстві

Трудові відносини, соціальний захист і дисципліна працівників транспорту регулюються Конституцією України, Кодексом законів про працю України, Законом України "Про підприємства в Україні", Законом України "Про транспорт", Законом України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" та іншими законодавчими актами України, статутами (кодексами), положеннями про дисципліну працівників окремих видів транспорту, що затверджуються Кабінетом Міністрів України за погодженням з відповідними профспілками.

5.6.1. Основні трудові права громадян

Центральне місце у системі законодавства України посідає Конституція України. Норми Конституції мають вищу юридичну силу. Прийняття Конституції України означало чималий крок вперед у

формуванні правової держави в Україні. Воно загостило увагу до проблеми відповідності законів Конституції, відповідності підзаконних актів законам, до проблеми субординації нормативних актів.

Право громадян України на працю, - тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, - включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою у відповідності зі ст. 43 Конституції України. Держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці та підвищенню трудової кваліфікації, а при необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнених у результаті переходу на ринкову економіку.

Працівники реалізують право на працю шляхом укладання трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою.

Працівники мають право:

- на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки;
- на здорові і безпечні умови праці;
- на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку;
- на участь в управлінні підприємством, установою, організацією;
- на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності;
- на матеріальну допомогу в разі безробіття;
- на право звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством;
- інші права, встановлені законодавством.

Держава забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від походження, соціального і матеріального стану, расової та національної належності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

5.6.2. Правове забезпечення прав працівників

Основним законодавчим актом, що регулює трудові та пов'язані з ними відносини, є *Кодекс законів про працю* (КЗпП). Його роль як основоположного нормативного акта проявляється передусім в суто кількісних характеристиках. КЗпП є основним за кількістю норм трудового права, що містяться у ньому, у сфері громадських відносин, які він регулює. Крім того, Кодекс законів про працю відрізняється від інших

нормативних актів як акт кодифікований і відносно стабільний.

Кодекс законів про працю, інші закони, що регулюють трудові відносини, окремі норми, які регулюють трудові відносини і містяться в інших законах, є актами вищої юридичної чинності у порівнянні з нормами підзаконних актів (незалежно від часу їх прийняття та їх характеру як спеціальних).

Гарантії забезпечення права на працю працездатним громадянам, які постійно проживають на території України, передбачаються ст.5' КЗпП.

Право на відпочинок для громадян України визначається главою V цього документа, якою передбачається установлення для робітників і службовців 40-годинного робочого часу на тиждень, а для низки професій з більш важкими умовами праці (робота в шахтах, у шкідливих цехах хімічних підприємств та ін.), учителів, лікарів, підлітків встановлюється більш короткий робочий тиждень (36 годин). В нашій країні працівникам надається щорічна основна відпустка тривалістю не менш як 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору. Особам віком до 18 років надається щорічна основна відпустка тривалістю 31 календарний день. Для деяких категорій працівників законодавством України може бути передбачена інша тривалість відпустки, але не менша 24 календарних днів.

Жінки, що працюють на виробництві, отримують додаткові пільги в зв'язку з вагітністю, пологами та для догляду за дитиною. Забороняється застосування праці жінок на важких роботах і роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці. Забороняється також залучання жінок до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми.

В КЗпП вміщуються основні положення про охорону праці, умови праці молоді та працівників, що поєднують роботу з навчанням. Глава 21 встановлює відповідальність власника підприємства за створення безпечних і нешкідливих умов праці, за травматизм на виробництві, порядок нагляду і контролю за виконанням вимог нормативних актів про охорону праці.

5.6.3. Гарантії забезпечення права громадян на працю

Держава гарантує працездатним громадянам, які постійно проживають на території України:

- вільний вибір виду діяльності;
- безплатне сприяння державними службами зайнятості у підборі підходящої роботи і працевлаштуванні відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти, з урахуванням суспільних потреб;
- надання підприємствами, установами, організаціями відповідно до їх попередньо поданих заявок роботи за фахом випускникам

державних вищих навчальних, професійних навчально-виховних закладів;
- безплатне навчання безробітних нових професій, перепідготовку в навчальних закладах або у системі державної служби зайнятості з виплатою стипендії;

- компенсацію відповідно до законодавства матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в іншу місцевість;

- правовий захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи.

5.7. Вирішення трудових спорів

Трудові спори, що виникають між працівниками і власником підприємства, незалежно від форми трудового договору розглядаються:

1) комісіями з трудових спорів;

2) районними (міськими) судами.

Комісія з трудових спорів обирається загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства, з кількістю працюючих не менше 15 чоловік.

Порядок обрання, чисельність, склад і строк повноважень комісії визначаються загальними зборами трудового колективу. При цьому кількість робітників у складі комісії з трудових спорів підприємства повинна бути не менше половини її складу.

Комісія з трудових спорів обирає зі свого складу голову, його заступників і секретаря комісії. Організаційно-технічне забезпечення комісії (приміщення, друкарська та інша техніка, необхідна література та ін.) здійснюється власником підприємства або уповноваженим ним органом.

Комісія з трудових спорів підприємства має печатку встановленого зразка.

Трудовий спір підлягає розглядові в комісії з трудових спорів, якщо працівник самостійно або з участю профспілкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності при безпосередніх переговорах з власником. Працівник може звернутися до комісії з трудових спорів у тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права. Заява працівника, що надійшла до комісії, підлягає обов'язковій реєстрації.

Комісія з трудових спорів зобов'язана розглянути трудовий спір у *десятиденний строк* з дня подання заяви у присутності працівника чи довіреної особи (адвокат, представник профспілкового органу) та представника власника підприємства. Комісія має право викликати на засідання свідків, доручати спеціалістам проведення технічних, бухгалтерських та інших перевірок, вимагати від власника необхідні розрахунки та документи. На засіданні комісії ведеться протокол, який підписується головою або його заступником і секретарем.

Комісія з трудових спорів приймає рішення більшістю голосів її

членів, присутніх (не менше двох третин її складу) на засіданні. Копії рішення комісії у триденний строк вручаються працівникові та власникові.

У разі незгоди з рішенням комісії з трудових спорів працівник чи власник можуть оскаржити її рішення до суду в десятиденний строк з дня вручення їм виписки з протоколу засідання комісії чи його копії.

Рішення комісії з трудових спорів підлягає виконанню власником у триденний строк після закінчення десяти днів, передбачених на його оскарження, за винятком рішення про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника, яке підлягає негайному виконанню.

У разі затримки власником виконання рішення органу, який розглядав спір про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника, цей орган виносить ухвалу про виплату йому середнього заробітку або різниці з заробітку за час затримки.

Працівник може звернутися з заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до *районного (міського) суду* в тримісячний строк з дня, коли він дізнався про порушення свого права, а у справах про звільнення – в місячний строк з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки.

Суд покладає на службову особу, винну у незаконному звільненні або переведенні працівника на іншу роботу, обов'язок відшкодувати заподіяний підприємству збиток у зв'язку з оплатою працівникові часу вимушеного прогулу або часу виконання нижчеоплачуваної роботи, а також відшкодувати працівникові моральні збитки, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагали від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

5.8. Соціальна діяльність підприємства

Питання *соціального розвитку*, включаючи поліпшення умов праці, життя і здоров'я, гарантії обов'язкового медичного страхування членів трудового колективу та їх сімей вирішуються трудовим колективом за участю власника чи уповноваженого ним органу відповідно до статуту підприємства, колективного договору та законодавчих актів України.

Підприємство зобов'язане забезпечити для всіх працюючих на підприємстві безпечні та нешкідливі умови праці і несе відповідальність у встановленому законодавством порядку за шкоду, заподіяну їх здоров'ю та працездатності.

Підприємство здійснює підготовку кваліфікованих робітників та спеціалістів, їх економічне і професійне навчання у власних навчальних закладах або за угодами в навчальних закладах, підпорядкованих державним органам освіти, іншим відомствам і підприємствам.

Підприємство зобов'язане постійно поліпшувати умови праці та побуту жінок, підлітків, забезпечувати їх роботою переважно в денний час

із скороченим робочим днем, жінок, які мають малолітніх дітей, вагітних жінок переводити на легшу роботу з нешкідливими умовами праці та надавати інші пільги, передбачені законодавством. Підприємство з шкідливими умовами праці створює окремі цехи, дільниці для надання жінкам, підліткам та окремим категоріям працюючих більш легкої роботи.

Підприємство, враховуючи умови та режим роботи працюючих, має право самостійно встановлювати для своїх працівників додаткові відпустки, скорочений робочий день та інші пільги, а також заохочувати працівників підприємств та установ, які обслуговують трудовий колектив, але не входять до його складу.

Працівник підприємства, який став інвалідом на даному підприємстві внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання, може забезпечуватися додатковою пенсією незалежно від розмірів державної пенсії.

Пенсійне забезпечення працівників транспорту загального користування здійснюється згідно з чинним законодавством України.

Контрольні запитання

1. Дайте характеристику загальним принципам управління підприємством.
2. Наведіть приклад раціональної структури управління підприємством.
3. Охарактеризуйте роль трудового колективу в управлінні підприємством.
4. Розкажіть про сутність та роль колективного договору.
5. Дайте означення трудового договору. Види трудового договору.
6. Розкажіть про порядок укладення трудового договору.
7. Охарактеризуйте обов'язки власника підприємства та працівника до початку і в процесі виконання дорученої йому роботи.
8. Розкажіть про підстави припинення трудового договору.
9. Охарактеризуйте причини можливого дострокового припинення трудового договору з ініціативи власника підприємства.
10. Обґрунтуйте основні положення трудових прав громадян України.
11. Дайте характеристику основного законодавчого акта, що регулює трудові відносини громадян України.
12. Перерахуйте гарантії забезпечення права громадян на працю.
13. Розкажіть про органи вирішення трудових спорів.
14. Охарактеризуйте порядок розгляду трудового спору комісією з трудових спорів.
15. Розкажіть про необхідність та важливість розв'язання питань соціального розвитку підприємством.

Тема 6. Правове регулювання перевезень транспортом

6.1. Види перевезень

В статті 6 Закону України "Про транспорт" визначено загальні основи господарської діяльності транспорту. Перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти, надання інших транспортних послуг, експлуатація і ремонт шляхів сполучення здійснюються залізницями, пароплавствами, портами (пристанями), автомобільними, авіаційними, дорожніми підприємствами, якщо це передбачено їх статутами.

Підприємства транспорту здійснюють перевезення та надання послуг на основі державних контрактів і договорів на перевезення пасажирів і вантажів з урахуванням економічної ефективності провізних та переробних можливостей транспорту. Економічні відносини підприємств транспорту, що виникають у процесі перевезення, ґрунтуються на принципах взаємної вигоди, рівної та повної відповідальності.

Перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти, залежно від видів транспорту, яким вони здійснюються, поділяються на: залізничні, по внутрішніх водних шляхах (річкові), морські, повітряні, автомобільні. Крім того, перевезення у межах територіальної сфери дії однієї транспортної організації (наприклад, Одеської залізниці) вважаються перевезеннями місцевого сполучення; перевезення двома чи кількома організаціями одного виду транспорту є перевезеннями у *прямому* сполученні, а перевезення за єдиним транспортним документом організаціями різних видів транспорту – перевезеннями у *прямому змішаному* сполученні.

На морському транспорті перевезення та буксирування бувають:

- *каботажні* – між портами України;
- *міжнародні* – між іноземними портами.

Кожен з видів транспорту є окремою господарською системою, що взаємодіє з іншими транспортними системами. Крім перелічених існує ще один вид транспорту – трубопровідний, який здійснює перекачування нафти, газу тощо. Проте відносини, що складаються при транспортуванні цих продуктів по трубопроводах, регулюються або законодавством про поставки (нафти), чи законодавством про постачання (газу). Організація, що експлуатує трубопровід, одночасно є й власником продукції, яка перебуває у трубопроводі.

6.2. Транспортні договори, їх види та характеристика

Транспортні договори поділяються на основні та допоміжні.

Основні транспортні договори опосередковують головну сферу взаємовідносин транспортних організацій і клієнтури (договори перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти, договори буксирування).

Допоміжні договори сприяють нормальній організації перевізного процесу (договори на організацію перевезень, експедиції, на експлуатацію під'їзних колій, подачу і прибирання вагонів тощо).

Загальні норми про договори перевезення пасажирів та вантажів визначені у Цивільному кодексі України (ст. 358-368). Детальніше регулювання умов перевезення пасажирів, вантажів та багажу, а також відповідальність сторін за цими перевезеннями здійснюється статутами (кодексами) окремих видів транспорту. Згідно з статутами (кодексами) розробляються та затверджуються правила перевезення на окремих видах транспорту, а також у змішаному сполученні.

У ст. 358 Цивільного кодексу України окремо дається визначення *договору перевезення вантажу*. За договором перевезення вантажу транспортна організація (перевізник) зобов'язується доставити ввірений їй відправником вантаж до пункту призначення і видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Договір перевезення конкретного вантажу є реальним, оскільки він вважається укладеним в момент здачі вантажу транспортній організації для перевезення. Послуга за перевезення надається за плату, причому обидві сторони поділяються в договорі правами та обов'язками. Отже, договір перевезення – *оплатний і двосторонній*.

Підприємства повітряного, морського, автомобільного, річкового транспорту, враховуючи обсяги перевезення для кожного з відправників, укладають з ними особливі організаційні договори (*спеціальні, річні, довгострокові або навігаційні*), спрямовані на організацію майбутніх перевезень вантажів. В договорах встановлюються обсяги та умови перевезення, порядок розрахунків, а також визначаються раціональні маршрути і схеми вантажопотоків.

Договори на організацію перевезень є *консесуальними*, оскільки вважаються укладеними з моменту надання угоди сторін належної (письмової) форми. Вони не передбачають перевезення конкретного вантажу, тому не є товарними угодами.

Зобов'язання щодо перевезення конкретного вантажу виникає з договору перевезення, що укладається в момент прийняття перевізником від відправника вантажу разом з відповідним транспортним документом, який супроводжує вантаж і по суті є письмовою формою договору. Такими документами при перевезеннях вантажів залізничним і річковим транспортом є *накладна*, автомобільним – *товарно-транспортна накладна*, морським – *коносамент*.

Договір морського перевезення вантажу може бути укладений за умови надання всього судна, його частини або певних суднових приміщень.

Такий договір називається *рейсовим чартером* чи *цертепарією*: він є консесуальним договором. Проте й при укладенні рейсового чартера для

посвідчення прийняття вантажу до морського перевезення перевізник видає відправникові коносамент, який на відміну від основних транспортних документів на інших видах транспорту є товаророзпорядчим документом.

Чартер застосовується і для перевезення пасажирів, багажу, вантажів та пошти повітряним транспортом. Чартерне повітряне перевезення виконується на підставі договору чартера (фрахтування повітряного судна), за яким одна сторона (фрахтівник) зобов'язується надати іншій стороні (фрахтувальник) за плату всю місткість одного чи кількох повітряних суден на один або кілька рейсів для повітряного перевезення пасажирів, багажу, вантажу і пошти, або для іншої мети, якщо це не суперечить чинному законодавству України.

Договір перевезення вантажу укладають шляхом зустрічних дій обох сторін: передачу перевізником транспортного засобу і пред'явлення відправником вантажу разом із заповненим на кожну відправку транспортним документом (наприклад, накладною). У ньому зазначаються найголовніші умови договору перевезення: найменування учасників, характеристика вантажу, дата прийому його для перевезення тощо.

Перевізник має право перевірити ці документи щодо їх точності та достовірності. Основний перевізний документ супроводжує вантаж і в пункті призначення видається одержувачеві разом з вантажем.

6.3. Виконання договорів перевезення вантажів

Сторонами в договорі перевезення вантажу є *перевізник, відправник та одержувач* вантажу.

Перевізниками вважаються ті транспортні організації, які наділені правами юридичної особи та яким надано право укладати договори перевезення безпосередньо або через свої підрозділи транспортними статутами (кодексами): залізничні, річкові та морські пароплавства, авіаційні підприємства, автогосподарства. Якщо перевезення вантажу здійснюється у прямому, прямому змішаному сполученні, то учасниками перевізного процесу на стороні перевізника виступають кілька транспортних організацій одного чи кількох видів транспорту. Договір з відправником вантажу укладає транспортна організація, яка сама або через свої підрозділи приймає вантаж для перевезення в пункті відправлення. Всі наступні транспортні організації, що беруть участь у перевезенні, щодо початкового перевізника є третіми особами, на яких в силу діючих на транспорті правил покладається виконання зобов'язань з перевезення.

Відправниками вантажів можуть бути як організації (юридичні особи), так і громадяни, яким вантаж належить або на праві власності, або на праві повного господарського відання, або на праві оперативного управління, або на іншій підставі, передбаченій законом чи договором.

Вантажоодержувач, як правило, перебуває у договірних відносинах з вантажовідправником (з поставки, контрактації, купівлі-продажу тощо) і

вже в силу цих договорів повинен прийняти доставлений йому перевізником вантаж.

За договором перевезення *відправник* багажу зобов'язаний:

- *пред'явити вантаж до перевезення* у належному стані, у справній тарі та упаковці, відповідно до державних стандартів і технічних умов, які забезпечують повну його схоронність;
- подати перевізникові необхідну кількість примірників *правильно заповнених транспортних документів*, а також прикладає до них усі документи, необхідні для дотримання санітарних, митних, карантинних та інших правил;
- *повністю і раціонально завантажувати* транспортні засоби з метою їх ефективного використання;
- *своєчасно завантажувати* подані транспортні засоби;
- сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Транспортна організація-перевізник повинна доставити ввірений їй відправником вантаж до пункту призначення і видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (одержувачеві). Проте належне виконання договору перевізником обумовлене дотриманням ним низки обов'язків, а саме:

- подавати під завантаження *якісні перевізні засоби* (вагони, контейнери тощо), придатні для перевезення певного вантажу;
- забезпечити *цілість і схоронність* прийнятого до перевезення вантажу;
- *своєчасно* виконати свій обов'язок з доставки вантажу до пункту призначення та видачі його одержувачеві. Строки доставки встановлюються транспортними статутами (кодексами) або правилами перевезення;

- *видати вантаж* одержувачеві, зазначеному в транспортному документі, у пункті призначення.

Видача вантажу одержувачеві – завершальний процес перевезення.

Перевізник повинен повідомити одержувачеві про прибуття вантажу на його адресу. Так, залізниця повідомляє одержувача в день прибуття вантажу, проте не пізніше 12-ої години наступного дня. Порушення цього обов'язку дає підставу для звільнення одержувача від відповідальності за простій вагонів та контейнерів і від сплати збору за збереження вантажу до посилання повідомлення про прибуття вантажу.

При видачі вантажу в пункті призначення перевізник та одержувач повинні дотримуватись правил, чинних на певному виді транспорту. Відповідно до статуту автомобільного транспорту перевізник при здачі вантажу одержувачеві зобов'язаний перевірити масу, кількість місць і стан вантажу у разі:

- прибуття вантажу, який швидко псується, з порушенням строків доставки або встановленого правилами перевезення температурного режиму;

- прибуття вантажу в несправному кузові рухомого складу або в справному кузові, але з пошкодженими пломбами чи з пломбами попутної вантажної автостанції;

- прибуття вантажу, навантаженого автотранспортним підприємством, зі складу вантажної автостанції;

- видачі вантажу зі складу вантажної автостанції.

В усіх інших випадках парні й штучні вантажі видаються автотранспортним підприємством з перевіркою маси і стану вантажу тільки у пошкоджених місцях. При їх виявленні, а також за інших обставин, які можуть впливати на стан вантажу, перевізник повинен провести перевірку вантажу в пошкоджених місцях за товарно-транспортною накладною з розкриттям пошкоджених місць. Перелік випадків, коли перевізник зобов'язаний перевіряти кількість місць, масу і стан вантажу в пункті призначення, передбачений також в статутах (кодексах) інших видів транспорту.

Одержувач вантажу зобов'язаний:

- прийняти вантаж від перевізника;
- повністю розвантажити вагони, цистерни та контейнери;
- очистити вагони й контейнери всередині і ззовні;
- вивезти вантаж зі станції (порту) призначення у визначені строки.

За зберігання вантажу понад визначені строки стягується плата у розмірі, передбаченому тарифом.

6.4. Відповідальність сторін за договором перевезення вантажу

Головні *обов'язки перевізника* за договором перевезення полягають в тому, що він повинен забезпечити цілість й схоронність вантажу і доставити його одержувачеві в обумовлений строк. Цей обов'язок виникає з моменту прийняття його до перевезення і до видачі одержувачеві в пункті призначення. Порушення цього обов'язку призводить до відповідальності за втрату, нестачу, псування чи пошкодження вантажу, якщо перевізник не доведе, що втрата, нестача, псування чи пошкодження сталися не з його вини. Отже, за загальним правилом, умовою відповідальності перевізника за несхоронність вантажу є його вина, яка презумується (припускається). Перевізникові надається можливість спростувати цю презумпцію, довести свою невинність, зокрема зіслатись на обставини, які він не міг би відвернути чи усунення яких від нього не залежало. В транспортних статутах і кодексах дається перелік цих обставин, а саме:

- вина відправника або одержувача;
- особливі природні властивості вантажу;
- недоліки тари чи упаковки, які не могли бути поміченими за зовнішнім виглядом під час приймання вантажу до перевезення, чи

застосування тари, що не відповідає властивостям вантажу, встановленим стандартом, при відсутності слідів пошкодження тари в дорозі;

- задача до перевезення вантажу без зазначення у накладній його особливих властивостей, які потребують особливих умов або запобіжних заходів для збереження вантажу при перевезенні;

- задача до перевезення вантажу, вологість якого перевищує встановлену норму.

В транспортних статутах (кодексах) можуть бути передбачені випадки, коли доведення вини перевізника у втраті, нестачі або пошкодженні вантажу покладається на одержувача чи відправника. Так, перевізник звільняється від відповідальності, якщо:

- вантаж прибув у справному вагоні (контейнері) і зі справними пломбами відправника або на справному відкритому рухомому складі без перевантаження в дорозі, зі справним захисним маркуванням або справною зв'язкою чи за наявності інших ознак, які свідчать про схоронність вантажу;

- нестача, псування та пошкодження сталися внаслідок природних причин, пов'язаних з перевезенням вантажу на відкритому рухомому складі;

- вантаж перевозився в супроводі провідника вантажовідправника чи вантажоодержувача;

- нестача не перевищує норм природної втрати.

Випадки, коли вини перевізника в несхоронності вантажу повинен доводити відправник або одержувач, не завжди однотипні, в них проявляється й специфіка окремих видів перевезення. Не виключена можливість, що, наприклад, у псуванні вантажу винними є частково і відправник, і перевізник, і одержувач. Тоді збитки від псування розподіляються між ними пропорційно ступеню їх вини за принципом змішаної відповідальності.

Розміри відповідальності перевізника за втрату, нестачу, псування чи пошкодження вантажу визначені транспортними статутами (кодексами) чи законами. Зокрема, за ст. 68 Закону України "Про автомобільний транспорт" за шкоду, заподіяну під час перевезення багажу чи вантажу, перевізник несе відповідальність:

- у разі втрати або нестачі багажу чи вантажу – в розмірі вартості багажу чи вантажу, який втрачено або якого не вистачає;

- у разі пошкодження (псування) багажу чи вантажу – в розмірі суми, на яку зменшилася вартість багажу чи вантажу;

- у разі втрати багажу чи вантажу, зданого для перевезення з оголошенням його цінності, – в розмірі оголошеної цінності багажу чи вантажу.

Якщо внаслідок пошкодження (псування) багажу чи вантажу його якість змінилася настільки, що він не може бути використаний за прямим призначенням, пасажир має право відмовитися від багажу, а

вантажовідправник (вантажоодержувач) – від вантажу і вимагати відшкодування завданих збитків.

Якщо багаж чи вантаж, за втрату або нестачу якого перевізник сплатив відповідне відшкодування, буде згодом знайдено, пасажир має право вимагати видачі йому цього багажу, а вантажовідправник (вантажоодержувач) – цього вантажу з урахуванням відшкодованих збитків.

Вартість багажу чи вантажу визначається виходячи з ціни, зазначеної в товарному чеку, товарно-транспортній накладній або передбаченої в договорі про перевезення, а в разі відсутності цих документів – виходячи із середньої вартості такого самого товару в місці та на час видачі багажу чи вантажу згідно з договором перевезення багажу чи вантажу автомобільним транспортом.

За прострочення доставки вантажу до пункту призначення перевізник несе перед вантажовідправником (вантажоодержувачем) відповідальність згідно з умовами договору про перевезення вантажу автомобільним транспортом.

Перевізник звільняється від відповідальності за шкоду, заподіяну під час перевезення багажу чи вантажу, якщо доведе, що вона настала внаслідок обставин, незалежних від нього.

Майже аналогічно вирішується питання про розміри відповідальності перевізника за втрату, нестачу або пошкодження багажу чи вантажу і на інших видах транспорту.

При втраті чи нестачі вантажу перевізник, крім відшкодування дійсної вартості або оголошеної цінності вантажу, повертає плату за перевезення, одержану за втрачений вантаж, якщо вона не входить у ціну цього вантажу.

За договором на перевезення вантажу у прямому змішаному сполученні відповідальність за прострочення несе перевізник того виду транспорту, з вини якого затримано доставку вантажу. Проте вимога щодо сплати штрафів за прострочення пред'являється до перевізника, який здає вантаж одержувачеві у пункті призначення.

Якщо прострочення у доставці вантажу призвело до його псування чи загибелі, то перевізник, крім неустойки за прострочення, повинен відшкодувати заподіяні ним збитки у межах вартості зіпсованого або втраченого вантажу і перевізної плати, що на нього припадає.

Транспортними статутами (кодексами) передбачається майнова відповідальність відправників та одержувачів за неналежне виконання обов'язків, які передують чи необхідні для укладення договору перевезення конкретного вантажу або завершують перевізний процес. Наприклад, за неправильне зазначення у накладній найменування вантажу або за пред'явлення вантажу, який заборонено до перевезення чи потребує особливих запобіжних заходів, з відправника стягується штраф і відшкодування за заподіяні перевізникові збитки. Відправник та

одержувач відповідають за простій вагонів або інших транспортних засобів, поданих під навантаження чи розвантаження.

За пошкодження вагонів (суден) відправник або одержувач сплачують штраф: на залізничному транспорті у розмірі п'ятикратної, на річковому – трикратної вартості ремонту пошкоджених частин, а також відшкодовують збитки, понесені перевізником внаслідок пошкодження рухомого складу при перевантаженні вантажу на інший засіб.

Після прибуття вантажу до пункту призначення відповідальність перед перевізником за одержання конкретного вантажу несе одержувач. Однак він може перекласти на відправника всі суми штрафів, зборів та збитків, які повинні бути сплачені перевізникові внаслідок неправильних дій відправника за даним перевезенням.

6.5. Договір перевезення пасажирів та багажу

За договором *перевезення пасажирів* перевізник зобов'язується перевезти пасажирів до пункту призначення, а в разі здачі пасажиром багажу також доставити багаж до пункту призначення і видати його уповноваженій на одержання багажу особі; пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а при здачі багажу – і за перевезення багажу.

Перевезення пасажирів здійснюється залізничним, річковим, морським, повітряним та автомобільним транспортом, а в містах – метрополітенем, трамваями і тролейбусами. Існують автомобільні приміські, міжміські перевезення пасажирів та міські автобусні, а також перевезення маршрутними і вантажопасажирськими таксомоторами. Перевезення за плату пасажирів та їх речей громадянами, які здійснюють їх епізодично, регулюються нормами про договір підряду, а не правилами транспортного законодавства.

Договори перевезення пасажирів укладаються усно. Доказом укладення договору є *пасажирський квиток*. Проте квиток не можна вважати письмовою формою договору, оскільки на ньому немає підписів протилежних сторін. Він видається, в основному, без позначення імені пасажирів, крім авіаквитків та іменних абонементних квитків на приміські поїзди. Іноді договір перевезення укладається шляхом вчинення конкретних дій без видачі квитка (наприклад, опускання жетона в касу метро, відкритого для проїзду пасажирів).

Перевізник повинен подати для перевезення пасажирів той транспортний засіб і надати в ньому певне місце, що зазначене у проїзному квитку.

Пасажир вправі провозити з собою безкоштовно одну дитину віком до п'яти років (на міському транспорті – до семи років), якщо вона не займає окремого місця. На дітей старшого віку (до 10 років, на повітряному транспорті до 12 років) можна придбати пільговий дитячий квиток. Пасажирів дозволено зробити зупинку в дорозі з продовженням

строку придатності квитка до 10 діб, а в разі хвороби – на весь час хвороби з поданням довідки лікувального закладу. Він може змінити один раз протягом поїздки залізницею маршрут, зазначений у квитку, не змінюючи станції призначення. У разі відмови від поїздки пасажирів повертається вартість проїзду за вирахуванням збору за попередній продаж квитка і певного відсотка від вартості проїзду.

Пасажирам надається і ряд інших прав, пов'язаних з перевезеннями. Водночас вони повинні дотримуватись діючих на відповідному транспорті правил, бережливо користуватись майном перевізника. Під час повітряних перевезень з метою забезпечення безпеки польотів, охорони життя і здоров'я пасажирів та членів екіпажу встановлено огляд пасажирів, їхньої ручної поклажі та багажу. Огляд здійснюється в аеропорту чи міському аеровокзалі. При відмові пасажирів в аеропорту від огляду багажу перевізник має право розірвати договір з поверненням плати за перевезення, з вирахуванням встановленого збору.

Відповідальність перевізника за шкоду, заподіяну смертю або пошкодженням здоров'я пасажирів, визначається за правилами, що регулюють зобов'язання із заподіяння шкоди (глава 40 ЦК України).

Пасажир, який придбав квиток для поїздки, вправі провозити з собою безкоштовно ручну поклажу певної ваги, (наприклад, залізницею не більше 36 кг і додатково у приміських поїздах не більше 50 кг за плату за багажним тарифом). Турботу про цінність і схоронність своєї ручної поклажі повинен проявляти особисто пасажир. При морських і повітряних перевезеннях відповідальність за втрату, нестачу або пошкодження ручної поклажі може бути покладена на перевізника, якщо пасажир доведе його вину.

На відміну від ручної поклажі, що перевозиться разом з пасажиром, багаж – це речі пасажирів, які здаються перевізникові у його відання для доставки до пункту призначення за окрему плату. Багаж перевозиться у багажному вагоні чи багажному відділенні судна, літака, автомобіля. У посвідчення прийому багажу до перевезення пасажирів видається багажна квитанція.

Перевізник повинен забезпечити схоронність багажу та доставити його у строк, який визначається часом руху поїзда, теплохода, автомобіля до пункту призначення. Відповідальність перевізника за втрату, нестачу, псування або пошкодження багажу, а також за прострочення його доставки будується на тих самих засадах, що й при порушенні відповідних обов'язків за договором перевезення вантажу.

6.6. Акти, претензії та позови

Порушення учасниками перевезення своїх обов'язків є підставою для пред'явлення уповноваженою особою претензій і позовів до правопорушника. Обставини, що можуть викликати матеріальну відповідальність перевізників, відправників, одержувачів вантажів та

пасажирів і бути підставою для пред'явлення претензії та позову, посвідчуються *комерційними актами та актами загальної форми*.

Комерційний акт складається для посвідчення нестачі, псування чи пошкодження вантажу або багажу, виявлення вантажів без супровідних документів та документів без вантажу, повернення перевізникові вкраденого вантажу (багажу), непередачі вантажу залізницею на під'їзну колію протягом 24 годин після оформлення в товарній конторі видачі вантажу за документами (ст. 168 Статуту залізниць).

Акти загальної форми складаються для посвідчення інших порушень договору перевезень. Відповідно до ст. 158 Статуту автомобільного транспорту і розділу 9 Правил перевезення вантажів автотранспортом обставини, пов'язані з несхоронністю вантажів та іншими порушеннями договору перевезення, фіксуються в товарно-транспортній накладній, а у разі розходження в оцінюванні сторонами причин і характеру порушень оформляються актами встановленої форми, що прирівнюються до комерційних актів та актів загальної форми на інших видах транспорту.

Акт складається перевізником, якщо він сам виявить зазначені раніше обставини або їх наявність стверджується відправником чи одержувачем вантажу. Необгрунтовану відмову перевізника скласти комерційний акт можна оскаржити в установленому порядку. В цьому разі приймання вантажу слід оформити відповідно до правил про порядок приймання продукції та товарів за кількістю і якістю, що діють при поставці, контрактації тощо.

З усіх видів перевезень передбачено обов'язковий претензійний порядок вирішення спорів.

Претензії, які виникають з перевезень вантажів, пред'являються до транспортної організації пункту призначення вантажу. Якщо спір виник з перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні, то претензія пред'являється:

- до управління залізниці призначення, якщо кінцевим пунктом призначення є залізнична станція;
- до іншого транспортного органу, коли кінцевим пунктом перевезення є порт (пристань), автостанція чи аеропорт.

Претензії, які виникають з перевезень пасажирів і багажу, можуть пред'являтися до транспортного органу відправлення або призначення за розсудом заявника.

Залежно від характеру порушення право на пред'явлення претензії має відправник чи одержувач вантажу, які можуть переуступити його один одному або кожен з них своєму вищестоящому органу чи транспортно-експедиційній організації. Передача права на пред'явлення до перевізника претензії або позову іншим організаціям чи громадянам не допускається.

Для усіх перевезень, за загальним правилом, закріпленим в статтях 365, 366 Цивільного Кодексу України і відтвореним в усіх транспортних статутах (кодексах), до пред'явлення перевізнику *позову* обов'язково слід

пред'явити йому претензію. Претензії пред'являються протягом шести місяців, а про сплату штрафів і премій – протягом 45 днів. Перевізник зобов'язаний розглянути заявлену претензію і повідомити заявника про задоволення чи відхилення її протягом трьох місяців, а щодо претензії з перевезення, здійснюваного перевізниками різних видів транспорту за одним документом – протягом шести місяців; про сплату штрафу або пені – протягом 45 днів. Якщо претензія відхилена чи відповідь не одержана у зазначені строки, заявникові надається на пред'явлення позову два місяці з дня одержання відповіді або закінчення строку, встановленого для відповіді. Для пред'явлення перевізником до відправників, одержувачів чи пасажирів позовів, що впливають з перевезення, встановлено шестимісячний строк.

Строки позовної давності та порядок пред'явлення позовів у спорах, пов'язаних з перевезеннями в закордонному сполученні, встановлюються транспортними статутами (кодексами) або міжнародними угодами.

Контрольні питання

1. Наведіть класифікацію видів перевезень транспортом.
2. Охарактеризуйте види транспортних договорів.
3. Дайте характеристику договору перевезення вантажу.
4. Охарактеризуйте обов'язки відправника та одержувача багажу.
5. Наведіть класифікацію обов'язків перевізника вантажу.
6. Обгрунтуйте обставини, за яких перевізник не несе відповідальності за втрату, нестачу чи пошкодження вантажу.
7. Охарактеризуйте розміри відповідальності перевізника за втрату, нестачу, псування чи пошкодження вантажу.
8. Дайте характеристику видів відповідальності відправників та одержувачів вантажу за невиконання умов договору.
9. Наведіть права та обов'язки перевізника пасажирів транспортом.
10. Охарактеризуйте права та обов'язки пасажирів транспорту.
11. Розкажіть про види актів та порядок їх складання.
12. Охарактеризуйте претензійний порядок вирішення спорів.
13. Розкажіть про порядок пред'явлення перевізнику позовів.